



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

Tartalom

Szerkesztői köszöntő	2
TANULMÁNYOK.....	3
Gortva János: Bevonulás, hadikölcsön és jótékonyág Pásztón az első világháború időszakában.....	3
Mészáros Ádám: Romhány lakosainak élete az első világháború árnyékában.....	17
ISMERTETŐK.....	41
Gortva János: Képeslapok és fotók a 20. századi Egerről	41
Gortva János: Képzeltbeli filmvetítés Szécsény városában.	43
IMPRESSZUM.....	45



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

Szerkesztői köszöntő

Kedves Olvasó!

Köszöntöm olvasóink táborában! Folyóiratunk célja a honismereti mozgalom munkájának segítése. Lapunk kezdetben évente 2 számmal fog jelentkezni, később akár évente 4 alkalommal is. Elsősorban Nógrád megye történelmével foglalkozunk, de egy-egy írás erejéig szívesen teret engedünk más honismerettel kapcsolatos témáknak is, területtől függetlenül.

Terveink szerint lapunk sokrétű és változatos témájú lesz, amelyben minden érdeklődő találhat kedvére való olvasnivalót. Várjuk és örömmel fogadjuk a honismerettel kapcsolatos kiadványok ismertetőit és kritikáit, mert hisszük, hogy ezeket a műveket a lehető legszélesebb körben kell népszerűsíteni. Természetesen helyet kell kapniuk a tudományos igényű, új tudományos eredményeket bemutató szócikkeknek is. Ugyanakkor a könnyedebb stílusú, de igényes, tehát tudományos-ismeretterjesztő jellegű írásokra is nagy szükség van, hiszen ezek kelthetik fel az ifjabb generációk érdeklődését a történelem és ezen belül a honismeret iránt.

Első számunk tematikus jellegű, a közölt tanulmányok témája az első világháborúhoz kötődnek. Döntésünket az indokolja, hogy pontosan 100 évvel ezelőtt tört ki az addigi idők legnagyobb háborúja, az első modern háború. Természetesen mindenki sokat hallott már a témáról, de általában csak országos és nemzetközi szinten ismerik az eseményeket. Számunk arra tesz kísérletet, hogy az események helyi megjelenésének legalább egy-egy szeletét felvillantssa.

Reméljük, lapunk olvasása hasznos és egyben kellemes időtöltést jelent az Olvasónak!

A szerkesztők nevében: Mészáros Ádám főszerkesztő



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

TANULMÁNYOK

Gortva János: Bevonulás, hadikölcsön és jótékonyság Pásztón az első világháború időszakában

Az első világháború kitörésének 100. évfordulója kapcsán rengeteget hallani a casus belliről, szarajevói merényletről és a háború kiterjedéséről, illetve a mozgósításokról. Természetes, hogy ilyenkor az embereket az átlagosnál jobban érdekli saját lakhelyük érintettsége, a helyi történetek is. S természetesen a családok jó részében még él a viszonylag közeli emlék a saját személyes veszteségeikről is. Érdemes ezért egy pillantást vetni Pásztó helyzetére is ebben az időszakban. Nyilvánvalóan válogatni kell ilyenkor a források és a rengeteg adat között, hiszen mindenről lehetetlen egyetlen írásban szólni. A tanulmány címében megjelölt három nagy témakör tehát természetesen csak egy szelete a pásztói emberek életének és hétköznapjainak a nagy háború árnyékában. Ugyanakkor ezek nagyon is jellemzik a korszak mindennapjait, hiszen a bevonulás réme és nehézsége ott volt minden család feje felett. Bár közismert tény, hogy kezdetben a háborút nagy lelkesedés fogadta országszerte, a családfő nélkül maradt családok és a gyermekeiket vesztő anyák számára természetesen nagy fájdalommal járt a mozgósítás. A hadikölcsön fogalma és terhei szintén átszöttek a mindennapokat. A háború terheit viselő Osztrák-Magyar Monarchia természetes módon fordult a lakossághoz, kérve a segítségüket. Ennek megnyilvánulása volt a hadikölcsön is. Az első világháború időszakában Magyarországon összesen 8 hadikölcsönt jegyeztek. Az első hadikölcsönkötvény kibocsátására 1914.november 1-jén, az utolsó kibocsátására pedig 1918.június 12-én került sor.¹ Ezeket a kötvényeket Pásztón is népszerűsítették, a Pásztói Hírlap igen sok számában olvasható ezekre történő utalás. Emellett természetesen a település képviselőtestülete maga is jegyzett hadikölcsönt. Ezek mértékéről és a rekonstruálható adatokról a későbbiekben részletesen is szó fog esni. Végül, de nem utolsó sorban pedig a jótékonyság témakörét kell megemlíteni. Háborús időkben a hátország szerepe óriási, így szinte alapvető témává válik a jótékonyság. A Pásztóra vonatkozó levéltári

¹ 1942. évi IX. törvénycikk az 1914-1918. évi hadikölcsönök rendezéséről. Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8182> (utolsó elérés: 2014.08.28.)



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

anyagban is számos utalást találunk a humanitárius cselekedetekre, különféle gyűjtésekre, betegápolásra és menekültek segítésére. Ezek mindegyike igen érdekes és fontos, de meg kell jegyezni, hogy egészen biztosan számos apróbb ilyen cselekedetről egyszerűen nem maradtak forrásaink. Ez az írás a továbbiakban arra tesz kísérletet, hogy ennek a három témakörnek a segítségével mutassa be a pásztoiak életének egy kis szeletét az 1914 és 1918 közötti időszakban. Egyfelől szerencsés helyzetben van az utókor, hiszen igen sokféle forrás áll rendelkezésünkre, másfelől viszont sajnos a források töredékessége nehezíti a helyzetünket. A most megfestett képet természetesen tehát még tovább fogják árnyalni a jövőbeli kutatások és egy-egy esetlegesen előkerülő forrás, illetve a feltáró munka során előkerülő újabb apró részletek.

Célszerű először a bevonulásról szólni. A pásztoiak képviselő-testületi jegyzőkönyvet, az ipartestület jegyzőkönyveit, illetve a helyi sajtó folyamatosan tudósít a mozgósításokról és a bevonulásról, ez pedig azonnal összekapcsolódott a segélyezéssel is. A háború kitörését követő legelső képviselő-testületi ülés témája rögtön a háború miatt segélyezés volt, a képviselők tehát már ekkor érzékelték, hogy a hadba vonultak családjait jelentős mértékben támogatni kell. Természetesen részben a főszolgabírói utasításnak is köszönhető, hogy a testület életre hívta az úgynevezett népvédő bizottságot.² A bizottság jelentőségét és súlyát jól mutatja, hogy tagjai között találjuk Halama Bertalan bírót, Kaluzsa Kálmán I. jegyzőt, illetve Fekete László másodjegyzőt, illetve gróf Almásy Kálmánt, akinek a kórház egyik alapítójaként is óriási szerepe volt a település életében, és neve összeforrt a humanitárius gondolkodással. A Pásztoiak Hírlap számai csak hiányosan maradtak fenn, ennek ellenére mégis jó lehetőséget adnak arra, hogy legalább részlegesen rekonstruáljuk, hogy mely korosztályok sorozására mikor került sor. Az adatok áttekinthetőbbé tétele miatt egy táblázatban közöljük azokat.

² Nógrád Megyei Levéltár Pászto nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10. kötet 178/1914. Képviselő-testületi határozat



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

Az érintett korosztály születési éve	A sorozás ideje
1887-1890	1915.01.16. (bevonulás ideje)
1897	1915.07. eleje
1865-1872	1915.09.08-09.
1866-1877	1916.08.29-1915.09.21. (népfelkelők pótszemléje)
1866-1871	1916.10.09. (bevonulás ideje)
1872-1884	1916.10.10. (bevonulás ideje)
1892-1898	1917.01.17-01.18.

1. Sorozások és bevonulások a Pásztói Hírlap cikkei alapján 1914 decembere és 1917 januárja között³

A táblázatról leolvasható, hogy az 1915. január 16. és 1917. január 18. közötti két évben Pásztó férfi lakosságának minden hadképes korosztályát érintette a sorozás. Emiatt olvashatjuk azt a megállapítást a Pásztói Hírlap ezzel foglalkozó írásaiban, hogy lassan az unokák és nagyapák együtt harcolhatnak a harctéren. Természetesen egy ilyen széleskörű mozgósításnak jelentős hatása van a lakosság életére. A családfő nélkül maradt családokban egyre komolyabb feladatok hárultak az asszonyokra, emellett pedig a háború okozta egyéb problémákkal együtt ez is hozzájárult a szegénység növekedéséhez. Természetesen jelentkezett ezzel együtt a szakemberhiány is. Számos alkalommal olvasható a képviselő-testületi jegyzőkönyvekben is, hogy a települési intézményrendszer működtetése szempontjából komoly problémát jelent a szakemberhiány. Teljességre nem törekedhetünk a felsorolásra, hiszen a jegyzőtől a gondnokig a legkülönbözőbb foglalkozású személyeket érintette a hadba vonulás. Érdekességként viszont hasznos lehet megemlíteni például a község közbiztonságára gyakorolt hatást. Pásztón az első világháború kitörésének időszakában 6 rendőr teljesített szolgálatot. Közülük azonban októberre 4 fő hadba vonult. A képviselőknek tehát kezelniük kellett a problémát. 1914.10.09-én úgy határoztak, hogy a 2 rendőr munkájának segítésére 2 rendkívüli éjjeli őrt alkalmaznak. Az előjáróság felhatalmazást kapott arra is, hogy szükség esetén további két őrt alkalmazzon a közbiztonság fenntartása

³ Forrás: Pásztói Hírlap XVI–XVIII. évfolyam.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

érdekében.⁴ Egy hónappal később azonban a képviselőknek ismét szembesülniük kellett a problémával, mert Szabó István közmunka-felügyelő hadba vonult. A helyére nem neveztek ki senkit, mivel úgy számoltak, hogy a háború miatt kevés lesz a közmunka. Feladatainak ellátásával a rendőröket bízták meg, tehát az egy hónappal korábban tehermentesített rendőrök most többletfeladatot kaptak. A háborús időkben viszont ennek még örülhettek is, hiszen a képviselő-testület döntése szerint a feladatért pótdíjat kaptak. A határozat nem nevezi meg a pótdíj pontos összegét, csupán arról rendelkezik, hogy az évi 140 koronát kitevő közmunka-felügyelői fizetés fennmaradó részét Szabó István helyettes bíró részére kell utalványozni.⁵ A szakemberhiány megmutatkozik az ipartestületi jegyzőkönyvekben is. A testület tagjai 1915.03.21-én tartott közgyűlésükön rögzítették azoknak az ipartestületi tagoknak a nevét, akik hadba vonultak. Ekkor, tehát a háború kitörése után mintegy fél évvel 55 nevet olvashatunk a listán.⁶ Közülük 37 fő a harctéren harcolt, 9 fő a hadseregben szolgált, további 9 fő pedig hadi közmunkát látott el. Látható tehát, hogy a közigazgatás és az ipar területén egyaránt munkaerőhiány jelentkezett. Országszerte ezt a problémát részben a hadifoglyok munkára fogásával orvosolták. Pásztón is így történt ez, hiszen 1915.08.06-án a képviselő-testület határozott arról, hogy a Pásztón elhelyezett orosz hadifoglyok fogják végezni az utcákon és járdákon szükségessé váló földmunkákat.⁷ Annak ellenére döntöttek így a képviselők, hogy az itt elhelyezett hadifoglyokkal kapcsolatban sajnos már történtek tragikus esetek. Egy ilyen esetről tudósít a Pásztói Hírlap is. 1915.07.18-án jelent meg a hír arról, hogy Braun Manó pásztói birtokán a munkafelügyelő lelőtt egy foglyot, aki belehalt a sérülésbe. Az írás kiemeli, hogy a fogolytársak is jogosnak látták a fegyverhasználatot, emellett pedig megindult az ügy kivizsgálása.⁸ A sorozásnak és a háborúnak tehát hatalmas hatása volt a település életében, a mindennapokban és a munkamegosztásban egyaránt. A háború tehát szétzilálta a családokat és a település életét is, emellett pedig természetesen

⁴ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10. kötet 201/1914. Kt. határozat

⁵ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10. kötet 227/1914. Kt. határozat

⁶ Vass József: *Pásztó története*. Gyöngyös, 1939. 80-81. p.

⁷ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10. kötet 101/1915. Kt. határozat

⁸ Orosz hadifoglyok munkában. Pásztói Hírlap XVII. (1915:28.) 5. p.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

vezetett szegénységhez is. A különféle források egységesek abban, hogy a háború miatti drágaságra utalnak, a képviselő-testület például rendszeresen kap a községi tisztségviselőktől kérelmeket drágasági segély ügyében.

A háború tehát gazdaságilag is megterhelte Pásztót is. Ezen a ponton érdemes egy pillantást vetni a hadikölcsön kérdéseire. A már említett nyolc jegyzési időszakból több alkalommal jegyzett kötvényeket a település is, de emellett – bár nem teljes részletességgel – rekonstruálható az egyéb szervezetek, sőt néhány magánszemély jegyzése is. Az első hadikölcsön kibocsátásának idején rögtön a jegyzés mellett döntenek. 1914.11.20-án a testület jelenlévő 22 tagja egyhangúlag megszavaz 20.000 korona hadikölcsönt. Ezt a községi szegényalap, a munkasegélyalap, a rendelkezési alap és a városi törzsvagyont terhére jegyzik.⁹ Az első hadikölcsön szempontjából fontos még Gröber János egri lakos kérelme is. Ő szőlőterületeket bérel Pásztón, természetesen óvadék ellenében. A bérlő azt kérte a képviselőktől, hogy a 4.000 korona összegű óvadékát szabadítsák fel és jegyezzenek belőle hadikölcsönt. A testület a kérést egyhangú szavazással fogadta el. Ezzel tehát lényegében 24.000 korona összegű hadikölcsönt jegyeznek. Érdemes mindezt annak fényében vizsgálnunk, hogy mennyi volt a következő, azaz 1915. évi költségvetési főösszege a településnek. A költségvetés főszámaikat 1914 októberében fogadták el, eszerint 31.488 korona 23 fillér bevétellel számoltak. A kiadások viszont 60.351 korona 88 fillért tettek ki.¹⁰ A település a második hadikölcsön jegyzéséből is kivette a részét. 1915.05.18-án 20.000 korona értékben jegyezték kötvényeket, ugyanakkor október végén újabb 20.000 korona jegyzéséről határoztak.¹¹ Így tehát az első két hadikölcsön idején a pásztói képviselők összesen 64.000 korona értékben döntöttek a jegyzésről. Az 1915. évre tervezett bevételek arányában ez az összeg mintegy 203%-ot tesz ki, tehát csak a jegyzés több, mint duplája az összes tervezett bevételnek. Sajnálatosan az 1915 novemberre és 1916 októberre közötti időszakról nem maradtak fenn jegyzőkönyvek, tehát a hadikölcsön jegyzésére vonatkozó határozatok sem. Ugyanakkor a képviselő-testületi jegyzőkönyv megmaradt mutatója alapján tudható, hogy a

⁹ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10. kötet 230/1914. Kt. határozat

¹⁰ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10. kötet 179/1914. Kt.

¹¹ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10. kötet 42/1915. és 151/1915. Kt. határozat



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

35/1916. számú képviselő-testületi határozat hadikölcsön jegyzéséről szól.¹² Sajnos az összege nem ismert. Szerencsésebb a helyzet a IV. hadikölcsön esetén, mert megmaradt a 99/1915. számú, amely 1916.11.10-én megerősít egy korábbi döntést, ezzel 10.000 korona hadikölcsönt jegyeznek.¹³ A további jegyzésekről a képviselő-testületi jegyzőkönyvek nem tudósítanak. Ennek oka lehet akár az is, hogy a városi költségvetés folyamatos hiánnyal küzdött. Érdemes viszont ismét a Pásztói Hírlap számaint áttekinteni. Több alkalommal is olyan írásokat olvashatunk, amelyek részletes tájékoztatást nyújtanak a hadikölcsönök jegyzésének módjáról, illetve a kamatokról. Ennél érdekesebbek azok a híradások, amelyek konkrét szám adatokkal is szolgálnak. Innen tudjuk meg például, hogy 1915.05.30-ig a Pásztói Takarékpénztár 73.000 korona összegű II. hadikölcsönt jegyzett.¹⁴ A harmadik hadikölcsön esetében is értesülhetünk egy jelentős jegyzésről a helyi sajtó útján. 1915 novemberében olvasható egy hír arról, hogy Hász Márton nagykereskedő jegyzett 50.000 korona hadikölcsönt, szintén a Pásztói Takarékpénztáron keresztül.¹⁵ Természetesen a sajtó célja egyértelműen az volt, hogy minél népszerűbbé tegye a hadikölcsönt. Számtalan alkalommal olvashatunk olyan írásokat, amelyben a kölcsön jegyzésére buzdítanak, a legkülönbözőbb formákban és eszközökkel, például kifejezetten erre a célra gyártott postabélyegek megvásárlásával is lehetett kölcsönt jegyezni. Az ötödik kölcsönjegyzési időszakban egy összegzést találunk a lapban. Eszerint 1916. december elejéig a Pásztói Takarékpénztárnál 200.000 korona kölcsönt jegyeztek. Az írás közli a nagyobb összegű jegyzéseket is, s a települést nem találjuk meg a felsorolásban. Eszerint Braun Artúr 20.000, Braun Manó és Fehér Zoltán 10-10.000, a pásztói hengermalom pedig 5.000 korona értékben jegyzett kötvényt. Látszik tehát, hogy a jegyzések döntő többsége – mintegy 155.000 korona – 5.000 koronánál kisebb összegű befizetésekből származik. Ez azt mutatja, hogy valóban viszonylag sokan jegyezték az ötödik hadikölcsönt Pásztón.¹⁶ Az egyértelmű, hogy a hadikölcsön

¹² NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 11. kötet mutatója.

¹³ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 11. kötet 99/1916. Kt. határozat

¹⁴ Helyi és vidéki hírek. Pásztói Hírlap XVII. (1915:21.) 3. p.

¹⁵ Helyi és vidéki hírek. Pásztói Hírlap XVII. (1915:44.) 2. p.

¹⁶ Jegyezzünk hadikölcsönt. Pásztói Hírlap XVIII. (1916:48.) 2. p.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

háborús időkben rendkívül fontos az államnak, a lakosság szempontjából pedig a hazafias helytállás egyik eszköze lehet, arra azonban kevesen gondolnak, hogy akár a jótékonysággal is összefügghet. Pásztón erre is találunk példát, hiszen rögtön az első jegyzési időszakban jótékonysági alapok terhére jegyezték a képviselők a kölcsönt. Ennek oka nyilvánvaló, hiszen a kölcsön után remélt kamat ebben az esetben a jótékonysági alapokat gazdagította volna. Ennél is nyilvánvalóbb viszont a Takarékpénztár döntése, amelynek értelmében 1915 októberében lemondtak a község által korábban jegyzett hadikölcsön utáni jutalékról. Ezt a 100 koronát kitevő összeget átengedték a községnek, a képviselők pedig úgy határoztak, hogy a hadbavonultak családjait segítő alapba utalják azt.¹⁷ Ilyen módon a hadikölcsön jegyzése közvetlenül is a jótékonyság egyik eszközévé vált Pásztón.

A jótékonyság szerepe természetesen mindig felértékelődik háborús időkben, így volt ez egy évszázaddal ezelőtt is. Különös aktualitást ad a témának 2014 augusztusának utolsó napjaiban az is, hogy éppen 150 éve, 1964. augusztus 22-én írták az első genfi egyezményt és lényegében ezzel jött létre a Vöröskereszt.¹⁸ Ez a szervezet pedig közismerten nagyon fontos szerepet játszott az első világháborúban is. A pásztói fiókegylet munkája is igen jelentős volt ebben az időszakban. A fiókegylet elnöke Matuszka Mihály pásztói plébános volt.¹⁹ A szervezet egyik legfőbb célja a sebesült katonák ápolása és gondozása volt. Már volt arról szó, hogy a háború kitörése utáni első képviselő-testületi ülésen is szóba került a hadi szolgálatba vonultak segélyezése. Ezen az ülésen megjelent a Vöröskereszt ügye is, hiszen a község felajánlott egy helyiséget, amelyben 20 sebesült ellátásáról gondoskodhatott az egylet. Október végén Matuszka Mihály a képviselőtársaihoz fordul segítségért, arra kérve a községet, hogy előlegezze meg 30 katona ellátásának költségeit. Kiderül a határozatból, hogy naponta 2 koronába kerül egy sérült ellátása, azonban ezt a hadügyminisztérium csak utólag fizeti ki az egyletnek, ezért nem tudják garantálni a sebesült katonák gondozását. Ezt a község

¹⁷ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10. kötet 146/1915. Kt. határozat

¹⁸Forrás: <http://www.voroskereszt.hu/hireink/165-2014-evi-hirek/1836-a-genfi-egyezmenyek-evfordulojara.html> (utolsó elérés: 2014.08.29.)

¹⁹A plébános életrajzi adatait lásd: Varga Lajos: *A pásztói plébánia története*. Jel könyvkiadó, Budapest, 2007. 188–189. p.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

nem vállalja, de felajánl 2400 koronát havi 200 koronás részletekben.²⁰ A Vöröskereszt a kérelmet visszavonja, döntés tehát a 2400 koronáról sem születik.²¹ Mivel a Vöröskereszt nem vállalta a sebesültek ellátását, a községnek megoldást kellett találni a problémára. Végül két héttel később döntöttek egy 50 fős kiegészítő kórház felállítását vállalták, ha a Vöröskereszt visszavonja a korábbi igényét. A kórház végül 1 orvossal és 1 ápolóval jött létre. A két fizetett szakdolgozó mellett a Vöröskereszt önkéntesei dolgoztak a kórházban, a betegek ápolása mellett az ő feladatuk volt az ágyneműk tisztántartása is. Az új kórház az állami polgári fiúiskola épületében jött létre.²² 1915 májusában kap a kiegészítő kórház fizetett gondnokot, az erről szóló döntésből derül ki, hogy 1915.05.15-ig egy önkéntes, Pásztly László ingyen látta el ezeket a feladatokat, utódját 1915.02.01-től látja el a testület havi 60 korona díjazással.²³ A megyei Vöröskereszt és fiókegyeleteinek működéséről számos alkalommal foglalkozik a Pásztói Hírlap is, így például az 1915. évi 10. szám is beszámol a működésről. E lapszámból megismerhető a pásztói egylet tisztségviselőinek teljes névsora.²⁴ Ugyanez a lapszám közli a betegek ápolásában résztvevő személyek neveit is.²⁵ A Vöröskereszt működéséről számos

²⁰ A 30 sérült napi ellátása 60 korona, havi szinten tehát körülbelül 1800 korona, tehát a havi 200 korona alig néhány napra oldaná meg a gondokat.

²¹ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10. kötet 204/1914. Kt. határozat

²² NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10. kötet 210/1914. Kt. határozat

²³ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10. kötet 46/1915. és 48/1915. Kt. határozat

²⁴ A tisztségviselők névsora: Matuszka Mihály elnök, Gorovéné Oláh Margit társelnök, Demecs József alelnök, Keszler Gáborné társalelnök, Kaluzsa Kálmán titkár, Pásztly László gondnok, Klein Éliás jegyző, Kemény Dezső pénztáros, dr. Schönfeld Manó orvos. A választmány tagjai: gróf Almássy Kálmánné, Balázs Ferencné, Balázs Miksáné, Csépe Gizella, Demecs Gizella, Hoffmann Margit, Hollósy Gyula, Illés Etelka, Illés Ilonka, Kolossváry Erzsébet, Kaluzsa Kálmánné, Koska Éva, Kemény Jánosné, Keszler Gábor, Kemény János, Lakatos Dezső, Pásztly Lászlóné, Szalai Béláné, Szabó Miklósné, dr. Schönfeld Manóné

²⁵ Az ápolónők névsora ekkor, az eredetiben szereplő keresztnévi formákkal: Balog Juliska, Bíró Mária, Büchler Pálné, Csépe Gizella, Demecs Margit, Demecs Gizella, Demecs Mariska, Frisch Margit, Fischer Irénke, Faragó Mariska, dr. Hajós Fülöpné, Hampel Kornélné, Hevesi Ilona, Heves Irén, Hallai Etelka, Hoffmann Margit, Illés Ilonka, Jólesz Jenőné, Keszler Gáborné, Kriebel Metellusné, Kaluzsa Kálmánné, Koska Évi, Klin Magda, Kolossváry Erzsébet, Kemény Margitka, Marcsek Lajosné, Marcányi Mariska, Mustó Böske, Nagy Sándorné, Porjess Rózsika, Perlusz Paula, Pásztly Margit, Pásztly Lászlóné, Rösler Károlyné, Reiner Irma,



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

egyéb helyen is szól a Pásztói Hírlap, ezek felsorolásában teljességre nem törekedhettünk. Érdeemes viszont megjegyezni, hogy a hatvani járásban 1915 tavaszán összesen 5 kórházban ápolták a sebesült hősöket és ezek közül kettő Pásztón volt, hiszen a város által fenntartott kiegészítő kórház mellett az alapítványi Margit Kórház is ellátta a sebesülteket.²⁶ A Pásztói Hírlap arról is tudósítja a közönséget, hogy mikortól kezdve fogad a Margit Kórház civileket. Ebből a hírből kiderül, hogy az intézmény 15 hónapon át nem fogadott civileket, tehát kizárólag háborús kórházként működött, s ez csak 1915 novemberében változott meg.²⁷ Emellett katonák karácsonyi ünnepségeinek és különféle gyűjtési akcióknak a keretében hallunk a segélyszervezetről. Érdekes lehet annak áttekintése is, hogy mit gyűjtenek a katonák javára. Ez igen sokrétű, hiszen kezdetben tépések készítésére kérik a honleányokat, tehát ténylegesen a betegápolás és a sebesültek ellátása a legfontosabb. Ahogyan haladunk előre az időben, s egyre inkább látszik, hogy a háború nagyon hosszúra nyúlik, a hangsúly áttevődik a katonák körülményeinek javítására. Olvashatunk például arról, hogy csokoládét, konyakot, szivart, vagy éppen termoszt gyűjtenek a katonák javára. Maga a község is arra törekedett, hogy a sérült katonák számára minél jobb körülményeket teremtsen a kórházakban ápolat sebesült katonák számára. Ezt bizonyíthatja az a tény is, hogy sebesült katonáknak bor és dohány fogyasztását engedélyezi és finanszírozza. A naponkénti fejadag 3 dl bor és 20 g dohány volt, amit a képviselő-testület döntése értelmében teljes egészében a község finanszírozott, ezzel igen komoly kiadást vállalva, hiszen a polgári iskolában működő kórházban 50 fő lehetett egyszerre.²⁸ Természetesen számtalan kezdeményezés volt ekkoriban a településen, teljességre törekvő felsorolásuk szinte lehetetlen vállalkozás lenne. Éppen ezért inkább a nagyon ötletes, vagy éppen szimbolikus kezdeményezések bemutatására kell törekedni ebben a tanulmányban.

Steiner Rózsi, Szabó Miklósné, Székelyné Csépe Klári, Szalay Erzsébet, Szűsz Mariska, Verebélyi Jolánka, Vinter Rózsi

²⁶ Járásunk és a háború. Pásztói Hírlap XVII. (1915:21.) 2. p.

²⁷ Helyi és vidéki hírek. Pásztói Hírlap XVII. (1915:46.) 2. p.

²⁸ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10. kötet 147/1915. Kt. határozat



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

Elsőként rögtön egy rendkívül szimbolikus, de a humanitárius gondolkodást jól mutató gyűjtésről érdemes szót ejteni. 1915 márciusában jelent meg a helyi sajtóban egy írás, amelyben egy olyan gyűjtést kezdeményeznek, amelynek célja az, hogy a helyben elhunyt idegen katonák sírjait méltó módon jelöljék, azaz részükre síremléket állítsanak.²⁹ Az ügy fontosságát aligha kell hangsúlyozni, hiszen egyértelmű, hogy az elhunyt katonák iránti kegyelet fontos, akkor is, ha ők külföldről, akár ellenségként érkeztek. Nyilvánvaló az a szándék és gondolat, hogy saját idegen földben nyugvó katonáink számára is méltó emléket szeretnének, egyben reméljük, hogy máshol is így gondolkodnak az idegen katonákról. Hasonlóan jelképes az a kezdeményezés, amelyben az ellenség által elpusztított határszéli falvak újraráépítésének céljára gyűjtenek adományokat. Ehhez a kezdeményezéshez Pásztó képviselő-testülete is csatlakozott. Döntésük értelmében gyűjtést indítottak és annak eredményétől függetlenül vállalták, hogy az összegyűlt összeget 600 koronára egészítik ki.³⁰ Hasonló ügyet karolnak fel akkor is, amikor az erdélyi menekültek javára kezdenek gyűjtésbe 1916-ban. Ezzel kapcsolatban is több hírt olvashatunk, egyebek között azt, hogy maga az alispán is támogatja a gyűjtést és kéri a polgárok segítségét. Ennél azonban sokkal fontosabb az a Pásztóra vonatkozó hír, amelyből az derül ki, hogy a polgári iskolák erdélyi napot tartanak az erdélyiek megsegítésére. A rendezvény helyszíne a kaszinó nagyterme, ideje pedig november 26-a 16 óra volt.³¹ Az ügy fontosságát egyébként jól mutatja az is, hogy később a képviselő-testület jutalomban részesíti Rigó Vilma pásztói lakost. A testület határozatának szövege több szempontból is fontos lehet számunkra. Egyrészt megnevezi, hogy az erdélyiek javára jelentős összeg gyűlt össze, hiszen csak a maradványa 107 korona 82 fillér, másrészt viszont kiderül, hogy Pásztón kétszáznál több erdélyi menekült élt, csaknem 1 éven át, s róluk a nevezett hölgy gondoskodott.³²

Érdeemes még szót ejteni egy olyan ügyről is, aminek az ötletessége még ma is igen figyelemfelkeltő lenne. Ez nem más, mint az úgynevezett füstmentes nap. 1915.május 1-jén

²⁹ Helyi és vidéki hírek. Pásztói Hírlap XVII. (1915:10.) 3. p.

³⁰ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10. kötet 147/1915. Kt. határozat

³¹ Helyi és vidéki hírek. Pásztói Hírlap XVIII. (1916:46.) 3. p.

³² NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 11. kötet 111/1917. Kt. határozat



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

ugyanis füstmentes napot hirdettek. Ez kifejezetten a dohányos lakosságot érintette. Arra kérték őket, hogy ezen a napon ne dohányozzanak, azt az összeget pedig, amit erre a szenvedélyre fordítanának, inkább adják a háború rokkantjainak megsegítésére. Természetesen, ha valaki a nemes cél ellenére sem bírta ki dohányzás nélkül, megválthatta a dohányzás jogát egy adománnyal. Az ötlet nagyszerű, ráadásul még némi humort is csempészték a felhívásba, ugyanis számos vicces előírást is közöltek erre a napra.³³

Mint látjuk, a jótekonyság olykor kifejezetten frappáns, sajátos formát öltött. Ugyanakkor a kor emberei egészen meglepő apropókat is találtak ahhoz, hogy a háborús kínokat enyhítendő némi adakozásba kezdjenek. Erre kiváló példa az az eset, amikor Ferenc József király születésnapja szolgált az adakozás apropójául, illetve amikor a Hadsegélyező Alap kérésére hadiképeket rendelt a képviselő-testület. A király születésnapja kapcsán 50 koronát szavazott meg a testület, Ferenc József arcképét 50 koronáért, II. Vilmos képmását 20 koronáért, Frigyes főherceg képét 20 koronáért vásárolták meg, tehát összesen 140 koronát adományoztak jótekonny célra ilyen módon.³⁴

A jótekonyság természetesen nem csak a katonákat és a menekülteket érintette, hanem a katonák családjait is. Szinte kifogyhatatlan a példák tárháza az ilyen kezdeményezések kapcsán. Most mégis egy nagyon jelentős ügyet kell kiemelni, az Augusztia Gyorssegélyalap ügyét. Az alap hadbiztosítása kapcsán a képviselő-testület vállalta, hogy a közadakozásból származó 1000 korona terhére életbiztosítást köt a hadbavonult családfőkre. Emellett Balázs Miksa képviselő 5000, Balázs Ferenc képviselő pedig 1000 koronát ajánlott fel erre a célra.³⁵ Ez a döntés több szempontból is jelentős. Egyrészt kiderül, hogy a hadbavonult katonák családjai számára jelentős közadakozás zajlott, másrészt viszont jól mutat egy nagyon jelentős társadalmi problémát, a hadiárva ellátásának kérdését. Egyértelmű, hogy ez egy óriási problémát jelentett már a háború alatt is, ráadásul mindenki biztos lehetett abban, hogy ez a jövőben egy még ennél is súlyosabb ügy lesz. Jól mutatja, hogy mennyi fontos dologról is van

³³ Aranyszabályok a füsttelen napra. Pásztói Hírlap XVII. (1915:15.) 3. p.

³⁴ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10. kötet 116/1915. és 117/1915. Kt. határozat

³⁵ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 11. kötet 55/1917. Kt. határozat



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

szó, ha arra gondolunk, hogy Pásztó hősi halottjainak száma 166 fő volt.³⁶ Az ő gyermekeik mind hadiárvák, feleségeik pedig hadiözvegyek. Nyilván nem minden hősi halottnak volt gyermeke és házastársa, de a településen akkor is több százra tehető az érintettek száma. Természetesen nem ez az egyetlen ezzel kapcsolatos ügy, hiszen több alkalommal is zajlott adakozás az árva javára, s értelemszerűen a község is kivette ebből a részét. Egy alkalommal például a kórház készleteiből fehérműt adományoztak a hadiárva ellátásának segítésére. Erre már a háború utolsó évében, tehát a fokozódó nyomor kellős közepén került sor.³⁷

Végül egy nem a szorosan vett jótékonyság tárgykörébe tartozó, de egyértelműen a szociális problémák enyhítését célzó ügyről kell szólni. A háború végeztével még mindig nagyon komoly és súlyos nehézségekkel kellett számolnia a településnek, s erre Pásztó község képviselő-testülete mindvégig megoldásokat keresett. 1918.11.25-én például arról határoznak, hogy 250.000 korona összegű kölcsönt vesznek fel annak érdekében, hogy a leszerelt katonák illetményét ki tudják fizetni akkor is, ha annak fedezete nem érkezik meg az illetékes minisztériumtól. Döntésüket a képviselők azzal magyarázzák, hogy az illetmény elmaradása óriási elégedetlenséget váltana ki.³⁸ Egyértelmű tehát, hogy a háború következményeinek enyhítése a település elemi érdekei közé tartozott, hiszen a szociális feszültségek jelenléte tovább rontotta volna a háború miatt egyébként is nehéz helyzetet.

Összegezve tehát elmondható, hogy az első világháborúhoz kapcsolódó mozgósítások Pásztó lakosságát is igen súlyosan érintették. Számos probléma forrásává vált a tény, hogy a hadképes férfi lakosság jelentős része éveken át távol volt az otthonától. A források egyértelműen tanúskodnak jelentős szakemberhiányról az élet minden területén, emellett a háborús idők a közbiztonságot is komoly mértékben rontották. Természetes módon ennek az egyik oka is a bevonulás volt, hiszen láthattuk, hogy a rend őreit is elvonták a szolgálattól, hogy a harctérre mehessenek. A háború komoly anyagi terheket is rótt a lakosságra, hiszen folyamatos árdrágulással és a legalapvetőbb cikkek hiányával is szembe kellett nézniük. Emellett a hadviselésben anyagilag megroppant állam is polgárai segítségét kérte, hiszen a

³⁶ Vass József: op. cit. 29. p.

³⁷ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 11. kötet 57/1918. Kt. határozat

³⁸ NML Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 11. kötet 102/1918. Kt. határozat



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

hadikölcsönöket mindvégig úgy népszerűsítették, hogy azok jegyzése szinte kötelező legyen, a jegyzés elmaradása ugyanis hazafiatlan tettek számított. Ahogyan arra már e munka keretein belül is szóltunk, kimutatható, hogy a jegyzések többsége általában kis összegű, tehát nyilván a szegényebb lakosság kis megtakarításait emésztette fel. A vérzivataros időkben természetesen hatalmas szerepe volt a karitatív tevékenységeknek is, ezek közül is felvillantott néhányat ez a tanulmány. Fontos látni, hogy ezek is igen összetett, sokrétű ügyek. Egy-egy ünnepség megszervezésétől kezdve egészen a nagyobb volumenű gyűjtéseken át rengeteg tevékenységet sorolhatunk ide. Pásztón – hasonlóan az országos trendekhez – nagyon fontossá vált az önkéntesség szerepe. Ennek bizonyítására elég csak a Vöröskereszt ápolóinak igen terjedelmes névsorára tekintenünk. A tény, hogy a településen két kórház is hosszú időn át kizárólag sérült katonák ellátásával foglalkozott, illetve, hogy közel egy éven át erdélyi menekülteket gondoztak a községben, önmagában is jól mutatja, hogy a lakosság számára nagyon fontos volt a háború áldozatainak megsegítése. Igaz volt ez életkortól és társadalmi státusztól függetlenül is, hiszen gazdag polgárokat, nagykereskedőket és gyermekeket is találunk a jótékonykodók között. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy a polgári iskolák tanulói maguk szerveztek gyűjtést az erdélyi menekülteknek. Emellett viszont azt is tudni lehet, hogy például karácsonyi ünnepségek megtartásából is kivették a részüket, hogy a katonák számára elviselhetőbbé tegyék a lábadozást. Természetes az is, hogy nem csak a hadviselőkre, hanem a szerencsétlen sorsú családtagjaikra is kiterjedt a jótékonyosság. Erre vonatkozóan is számos példát találhattunk Pásztó fennmaradt forrásaiban. Elmondható tehát, hogy a világtörténelem első modern háborúja Pásztó esetében is komoly kihívásokat tartogatott, hiszen a háború időszakában a község lakosságának nagyon komoly erőfeszítéseket kellett tennie a kínok enyhítése érdekében. A háború utáni zűrzavaros időszak ismeretében pedig akár azt is mondhatjuk, hogy a neheze csak ezután következett, azonban ennek taglalása már kívül esik e tanulmány témáján, így a részletezésétől itt eltekintünk.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

Felhasznált irodalom és források:

VARGA Lajos: *A pásztói plébánia története*. Jel könyvkiadó, Budapest, 2007.

VASS József: *Pásztó története*. Gyöngyös, 1939.

Nógrád Megyei Levéltár Pásztó nagyközség iratai. V-702. 4. doboz 10–11. kötet.

Nógrád Megyei Levéltár Pásztó állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1919. XXXIII-1 a
Pásztói Hírlap XVI–XVIII. évfolyam.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

Mészáros Ádám: Romhány lakosainak élete az első világháború árnyékában

Tanulmányom megírását az első világháború kirobbanásának 100. évfordulója ihlette. 1914., a nagy háború kitörésének éve fontos történelmi mérföldkőnek tekinthető, ugyanis alapjaiban változtatta meg az addig fennálló társadalmi, gazdasági és politikai viszonyokat szerte a világon, s egyben lezárta a „hosszú 19. század” időszakát. 1914. június 28-án, Szarajevóban Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége Chotek Zsófia merénylet áldozata lett, s ez az eseményt adta a szikrát a háború kirobbanásához. A szarajevói merénylethez képest egy hónappal később, július 28-án Ferenc József osztrák császár és magyar király hadat üzent Szerbiának, melyet augusztus első napjaiban további hadüzenetek sora követett. Európa tehát szinte napok alatt lángokba borult. Cikkemben az első világháború hatásait mikroszinten, egy Nógrád megyei község, Romhány példáján keresztül igyekszem rekonstruálni a fennmaradt források segítségével. A korszakra, s főként a háborúra vonatkozó forrásanyag igen hiányos, a vizsgálódásra csupán a község állami anyakönyvei, képviselőtestületi jegyzőkönyvei, illetve a plébánia Historia Domusa ad lehetőséget. Ezeknél a forrásoknál is számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy a képviselő-testületi jegyzőkönyvek 1918. szeptember 1-től hiányoznak, ami egybeesik a háború utolsó hónapjaival, illetve a háború utáni rendezés idejével. Továbbá meg kell jegyeznünk azt a sajnálatos tényt is, hogy ebben az időben a községnek semmiféle helyi lapja nem létezett, ami tulajdonképpen természetesnek is mondható, hiszen a lakosság idősebb korosztályának nagy része analfabéta volt, valamint anyagi fedezetük sem volt rá.

A július 28-án történt hadüzenet hírért Romhány lakói közt dobpergéssel hirdették ki, majd kezdetét vette a falu férfi lakosságának hadba vonulása.³⁹ A Historia Domus szerint a mozgósítás híre felfordulást okozott a községben, a bevonuló férfiak egy része Chobot Ferenc plébánoshoz járult, hogy Isten áldását kérjék. Az atya beszámolója szerint a katonáknak képeket és kis érméket ajándékozott, majd elbúcsúztatta őket.⁴⁰ A hadba vonuló katonák

³⁹ Szabó István: *Romhány története*. Nagyközségi Közös Tanács, Romhány, 1988. 80. o.

⁴⁰ Forrás: A Romhányi Római Katolikus Plébánia Historia Domusa, II. kötet, 1845-1997.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

családtagjaiktól is búcsút vettek, majd nótával és muzsikával indultak a frontra.⁴¹ Ez a tény is mutatja, hogy a korabeli embereknek fogalmuk sem volt arról, hogy hová viszik őket. Általános volt az az álláspont, hogy a háború csak néhány hétig, hónapig fog tartani, ezért is kísérte nagy éljenzés a háború kitörését. Hittek II. Vilmos német császár azóta már közismertté vált mondásában, mely a következőképpen hangzott: „Mire a levelek lehullanak, katonáink hazatérnek!”. Ez azonban korántsem így történt, a várt néhány hónap helyett a háború több mint 4 évig tartott.

Mivel a hadba vonulás nyáron, a mezőgazdasági munkák időszakában történt, így a további munkálatok az otthon maradt asszonyokra, idősekre, illetve gyermekekre hárultak. Ez azonban az elhúzódó háború miatt később általánossá vált, és számos problémát, feszültséget okozott. Már 1914 őszén szertefoszlott a remény a háború gyors lefolyásával kapcsolatban. Ettől kezdve pedig egyre inkább romlottak a megélhetési és a közviszonyok. Ennek előjele volt az I. hadikölcsön jegyzése, melynek kötvényeit 1914. november 1-jén bocsátották ki 6%-os kamattal, a háború költségeinek fedezése céljából. Az I. hadikölcsön jegyzéséről Romhány képviselő-testülete az 1914. november 20-i ülésén hozott határozatot, melyben kimondta, hogy az I. hadikölcsön kötvényeire 1300 koronát jegyeznek a szegényalap, a közmunkássegélyalap és a faiskolaalap betétek terhére. A község 1914. december 31-én aktuális tiszta vagyonának ez csupán 1,8%-át tette ki. Az I. hadikölcsönt még nyolc másik követte, azonban az V. és a VIII. hadikölcsönre jegyzett összegekről nincs tudomásunk. A II. és III. hadikölcsönt az 1915-ös év folyamán jegyezték, Romhány mindkét esetben 1300 koronát jegyzett, a két hadikölcsön összege a község 1915. évi tiszta vagyonának 3,4%-át képezte. Sokkal nagyobb sikert jelentett a IV. hadikölcsön, – melynek szelvényei 1916. május 1-jén kerültek kibocsátásra – melyre Romhány 10 000 koronát jegyzett, ami az 1916. év végi tiszta vagyon 12,5%-át jelentette. Láthatjuk, hogy a IV. hadikölcsönre jegyzett összeg az első három hadikölcsönre jegyzett összegnek majdnem a háromszorosa volt. 1917 folyamán kerültek kibocsátásra a VI. és a VII. hadikölcsön címletei, melyekre Romhány együttesen 11 000 koronát jegyzett, vagyis a község tiszta vagyonának 11,6%-át. Láthatjuk itt is a IV. hadikölcsön hatalmas sikerét, ugyanis a VI. és VII. hadikölcsönre jegyzett összegek

⁴¹ Szabó István: i.m. 80. o.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

együttesen sem érték el a IV. hadikölcsönre jegyzettét. A VIII. és egyben az utolsó hadikölcsönre jegyzett összegről – melynek címleteit 1918 júniusában bocsátották ki – nincs tudomásunk, mint ahogyan erről korábban már szoltunk is.^{42 43}

1915-től egyre inkább rendszeressé váltak a képviselő-testület árdragulással, segélyekkel kapcsolatos tárgyalásai. Állandó probléma mutatkozott a község tulajdonát képező ingatlanok bérbeadásával, melyeket több esetben áron alul voltak kénytelenek bérbe adni. Példának okáért ilyen eset történt 1915 márciusában, amikor árverésre bocsátották az ún. pásti rétet, valamint a Forrás és Kútfő ingatlanokat. Az előbbiért 40 korona, utóbbi kettőért pedig 26 korona évi haszonbért ajánlottak, melyet a község képviselő-testülete a háború okozta nehéz viszonyokra való tekintettel adott bérbe ilyen alacsony áron, hiszen más jelentkező nem volt rájuk.⁴⁴ Emellett – mint ahogy már említettem – egyre nagyobb szerepet kaptak a hadisegélyekkel kapcsolatos tárgyalások is. 1915 februárjában a község 5 korona segélyt adományozott a hadifoglyokat gyámolító és tudósító hivatalnak. Néhány hónappal később pedig a község belépett a Magyar Vöröskereszt Egyletbe 20 korona tagsági díjjal, majd a Vöröskereszt szervezésében a király születésnapja alkalmából 30 korona segélyben részesítette a fronton lévő katonákat.⁴⁵ Hadisegélyben részesítették a katonák családtagjait is, elsősorban a szegényebbeket.⁴⁶ A Historia Domusból megtudhatjuk, hogy mindezek mellett a plébános is szervezett jótékonyági gyűjtést a hadba vonult, szegény sorsú katonák családjai számára, mely főként élelmiszer és pénzadományt tartalmazott.⁴⁷ A katonák és családjai megsegítése mellett a község több alkalommal is részt vett 130-200 koronáig terjedő pénzadomány formájában az ellenség által elpusztított települések újjáépítésében. Ilyen volt 1915-ben egy Sáros vármegyei község, valamint Nógrádfalva, 1918-ban pedig Csíkszereda megsegítése. 1916 októberében a község befogadta az Erdélyből idemenekült embereket és családjaikat, valamint gondoskodott eltartásukról is.⁴⁸

⁴² Nógrád Megyei Levéltár Romhány község képviselő-testületi jegyzőkönyvei 1910-1918. V-302.

⁴³ Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8182> Utolsó elérés: 2014. augusztus 31.

⁴⁴ NML Romhány község képviselő-testületi jegyzőkönyvei 1910-1918. V-302.

⁴⁵ NML Romhány község képviselő-testületi jegyzőkönyvei 1910-1918. V-302.

⁴⁶ Szabó István: i. m. 80. o.

⁴⁷ Forrás: A Romhányi Római Katolikus Plébánia Historia Domusa, II. kötet, 1845-1997.

⁴⁸ NML Romhány község képviselő-testületi jegyzőkönyvei 1910-1918. V-302.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

1916-tól kezdve állandó közgyűlési témává váltak az árdragulás illetve az alacsony munkabérek. 1916 elejére a jegyző szerint az árak a háború kitörése óta 100-300%-kal emelkedtek, s 1918-ra ennek mértéke elérte a 400-1000%-ot is. Az árak megemelkedése szinte minden területen érzékelhető volt, legyen az élelmiszer, ruházati cikk, papíryanag, irodaszer, fűtés és világítás. A munkabérek viszont mindvégig alacsonyak maradtak, a tisztviselők sorra folyamodtak a képviselő-testülethez béremelés iránt, mely rendszerint helyt is adott kérelmüknek. A helyettes jegyző folyamatosan panaszolta a kevés helyettes jegyzői fizetés és a háború miatt megnőtt munkateher közötti aránytalanságot. Többször fordult segítségért a képviselő-testülethez munkabérének emelése tárgyában. 1916 márciusában havi 40 korona személyi pótlék megszavazását kérte, hiszen 1500 korona helyettes jegyzői fizetéséből nem volt képes fenntartani családját. A képviselő-testület az inflációra való tekintettel kérelmének helyt is adott, viszont a törvényhatósági bizottság elutasította. Ugyanakkor a pénzhiányt mutatta az is, hogy a helyettes jegyző az írnok havi 50 koronás fizetésének havi 120 koronára való megemelését is kérte, hiszen az 50 korona mellett saját fizetéséből kellett kiegészítenie az írnokét, mindezen felül még teljes ellátást is biztosítania kellett számára saját költségen. A törvényhatósági bizottság azonban ezt a kérelmet is elutasította. A helyettes jegyző ezt követően több ízben is próbált béremelést kicsikarni, váltakozó sikerrel, viszont ennek részletezésétől most eltekintünk. A helyettes jegyzőn kívül azonban más tisztségviselők is béremelést kértek. Többek között ilyen volt 1916 májusában Szalay Józsefné községi bába kérelme, melyben kérte, hogy a drágaság időtartamára az 5 korona látogatási díját 7 koronára emeljék fel. 1918. elején viszont a bába évi törzsfizetését 100%-kal, azaz 480 koronára, a látogatási díját pedig 10 koronára emelték meg. Mindemellett még 1916-ban sor került az előljárók napidíj és fuvardíj pótlékainak megemelésére is. Különösen érdekes lehet számunkra a községi szolga helyzete, aki bejelentette, hogy 1917. január 1-vel felmondja szolgálatát, ugyanis a hatalmas drágaság miatt nem képes munkáját ellátni, hiszen a 150 korona évi fizetéséből még lábbelire sem telt neki. Mivel a 150 korona évi bérért a község másik községi szolgát nem talált, így kénytelen volt évi 50 korona pótlékot megállapítani részére. 1917 nyarán a kéményseprő folyamodott béremelésért, melyet a képviselő-testület 50%-kal megemelt és évi 750 koronában állapított meg a háború



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

időtartamára. 1917 decemberében megszavazták a községi bíró és a törvénybíró évi fizetésének megemelését is, az előbbiét 100 koronáról 500 koronára, az utóbbiét pedig 60 koronáról 200 koronára. Ez számunkra az indok miatt különösen érdekes, mely szerint a fizetésemelésre azért volt szükség, mert a tisztújítás alkalmával nem találtak volna embert, aki a régi fizetésért elvállalta volna akár a községi bíró, akár a törvénybíró tisztségének betöltését.⁴⁹ Láthatjuk tehát, hogy az infláció az élet minden területén megjelent, az árak és a bérek arányai rendkívül eltávolodtak egymástól.

A béremelések mellett továbbra is igyekeztek hadisegélyekben részesíteni a rászorulókat. 1916-ban összesen 6184 korona segélyt osztottak szét a katonák családtagjainak, fejenként 40-70 koronáig terjedő összegekben. Összesen 152 embert részesítettek ekkor hadisegélyben.⁵⁰ A község 1917-ben 1000 koronával hozzájárult a Nógrád megyei Ferenc József hadisegélyalaphoz is, illetve ugyanezen év decemberében a képviselő-testület 20 korona gyorssegélyt juttatott a hadiárvak, özvegyek és hadirokkantak részére.⁵¹

A község lakosainak életét az infláció mellett nehezítette a rekvirálások sorozata. 1915-ben a fémgyűjtés eredményeként 80 kg sárgarézet, 15 kg vörösréz, 10 kg ólmot, 6 kg ónt és 3 kg cinket szolgáltatottak be. 1916-ban pedig a lovakat és a szekereket rekvirálták.⁵² Chobot Ferenc plébános szerint a szomszédos Szátokon már senkinek nem volt lova, s éppen ezért a fuvarozás is állandó problémával küszködött.⁵³ Hasonló lehetett a helyzet Romhányban is. 1918 májusában 13 szarvasmarha beszállítására kötelezték Romhány lakosságát. A katonaság által a szarvasmarhákért ajánlott térítési összeg igencsak elmaradt a reális piaci ártól, így a marhákat kiállító gazdák hatalmas károsodást szenvedtek volna. A képviselő-testület úgy igyekezett azonban orvosolni a problémát, hogy az állattartókat kártérítésben részesítették oly módon, hogy a katonaság által adott ár és a piaci ár közötti különbséget az összes szarvasmarhatartóra, az egy éven felüli állatlétszám arányában vetették ki. A szarvasmarhák beszerzésével Nógrádi Dávid izraelita marhakereskedőt bízták meg. A rekvirálás eredményeként a község 7 szarvasmarhát adott le – a többit alacsony súlya és fiatal

⁴⁹ NML Romhány község képviselő-testületi jegyzőkönyvei 1910-1918. V-302.

⁵⁰ Szabó István: i.m. 80. o.

⁵¹ NML Romhány község képviselő-testületi jegyzőkönyvei 1910-1918. V-302.

⁵² Szabó István: i.m. 80. o.

⁵³ Forrás: A Romhányi Római Katolikus Plébánia Historia Domusa, II. kötet, 1845-1997.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

kora miatt visszautasították –, melyért a katonaság 13727 koronát fizetett, viszont az átvett marhák valódi értéke 20400 korona volt. A 6673 korona különbözetet pedig az állattartókra vetették ki. Két hónappal később, 1918 júliusában újabb szarvasmarha rekvirálást rendeltek el. Romhánytól ekkor 18 marhát követeltek, mely tartalmazta a májusban visszautasított marhák számát is. 6 darab szarvasmarha beszerzésével ismét Nógrádi Dávidot bízták meg, 12 darab szarvasmarhát pedig Laszkáry Gyula önkéntesen ajánlott fel kilogrammonkénti 2 korona 50 fillér kártérítés fejében. Az átadási és a tényleges piaci ár közötti 19650 korona különbözetet ismét az állattartó tulajdonosoktól hajtották be, melynek értéke 50 korona 38 fillér volt marhánként, ugyanis 390 db egy éven felüli szarvasmarhát írtak össze. A szarvasmarhák mellett 1918 nyarán rekvirálták a búzát, a rozst, de a szalmát és szénát is. Szénából 400 m/m, szalmából pedig 450 m/m mennyiséget kellett a falu lakosságának beszolgáltatnia.⁵⁴

A háború okozta viszonyokra való tekintettel a község is igyekezett visszaszorítani a kiadásokat, lehetőségei szerint kímélni a községi pénztárat. A beruházásokat az anyagdrágaságra és a munkaerőhiányra hivatkozva a háború utáni évekre halasztották. A képviselő-testületi jegyzőkönyvekben számos utalást találhatunk erre vonatkozólag. 1916. elején elhalasztották a járványkórház kibővítését, 1916 őszén pedig a gyógyszerár létesítését halasztották a békeévekre, szintén a munkáshiány és anyagihiány miatt. A beruházásoktól függetlenül is igyekeztek szűkre szabni a kiadásokat, ennek bizonyítéka pedig, hogy a képviselő-testület 1916 júniusában visszautasította a kataszteri telekkönyvek másolatának megrendelését. Az indoklás viszont nagyon érdekes lehet számunkra, mely a következőképpen hangzott: „*Miután a községnek mostani anyagi helyzete nem bírna ki ily számottevő rendkívüli megterhelést, különben is a telekkönyvi állapotok a háború után úgylis lényeges változásokon fognak keresztül menni, a kataszteri telekkönyvek másolatainak megrendelését a békeidőre halasztani kellett*”. A közgyűlési határozatból kitűnik, hogy a korabeli emberek tisztában voltak azzal a ténnyel, hogy a háború – bárhogy végződik is – jelentősen át fogja alakítani a fennálló viszonyokat, állapotokat.⁵⁵ Itt érdemes említést tenni

⁵⁴ NML Romhány község képviselő-testületi jegyzőkönyvei 1910-1918. V-302.

⁵⁵ NML Romhány község képviselő-testületi jegyzőkönyvei 1910-1918. V-302.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

arról is, hogy a háború okozta árdrágulást a képviselő-testület lehetőségeihez mérten igyekezett kihasználni. Ennek bizonyítéka, hogy 1917 nyarán a közgyűlés határozatot hozott arról, hogy a topolyosi akácerdőt még a háború ideje alatt kitermeli, mégpedig azért, mert a magas faárak miatt jelentős jövedelemre tenne szert a falu. Később határozatot hoztak arról is, hogy az akácfa eladásából származó jövedelem 80%-át a VII. hadikölcsön jegyzésére fordítják, azonban a befolyó jövedelemnek csak 57%-át tudták hadikölcsönjegyzésre fordítani.⁵⁶

A hatalmas mértékű áremelkedés, a nélkülözés, illetve a megnövekedett munkaterhek jelentős hatást gyakoroltak a korabeli emberek viselkedésére. A hadba vonult férfiak helyett – mint ahogy korábban említettem – az otthon maradt asszonyok, gyermekek és idősök végezték a munkát. A községi plébánia Historia Domusa részletesen ír is erről a társadalmi jelenségről. A dolgozni kénytelen idős férfiak egyre inkább eldurvultak, az asszonyok között egyre nagyobb méreteket öltött a kapzsiság, a pénzvágy. A plébános szerint ennek legfőbb oka az állami hadisegélyek növekedése volt. Az asszonyok fokozatosan elfordultak a vallásos magatartástól, erkölcstelen életvitelt folytattak. Több esetben odáig fajult a viselkedésük, hogy már a frontokon küzdő férjeiket sem várták vissza, sőt titkon remélték, hogy a fronton maradnak. Más asszonyok viszont útnak indultak, s a haditáborokban felkeresték a férjeiket, pedig azelőtt sok esetben még a község határát is alig hagyták el, az utazásra sajnálták a pénzt. Az ily módon utazó nők nyitottakká váltak a világra, ezzel pedig megszűnt hajdani elszigetelt, szerény életmódjuk. Nem volt egyedülálló jelenség, hogy a nők különféle módon igyekeztek hasznot húzni a háborúból, akár tisztességtelenül is. Egyesek koldusbandákat alkottak, majd az összekoldult élelmet, terményt uzsoraáron eladták. Külön problémát jelentett az ifjak és gyermekek magatartása. Mivel sok családból a családfő hadba vonult, a gyermekek apai felügyelet nélkül maradtak, s elindultak a züllés útján. A háború éveiben a község iskolája sem tudta megfelelően ellátni feladatát, hiszen Pergő József és Hartl György tanítók hadi szolgálatot teljesítettek, s a 70 éves kántortanítót, Trautwein Gyulát bízták meg a tanítással. 1917-ben ez az áldatlan állapot valamelyest orvoslást nyert, ugyanis egy új tanítónőt rendeltek ide kiegészítőnek, Chobot Emíliát, akinek a plébános adott szállást és

⁵⁶ NML Romhány község képviselő-testületi jegyzőkönyvei 1910-1918. V-302.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

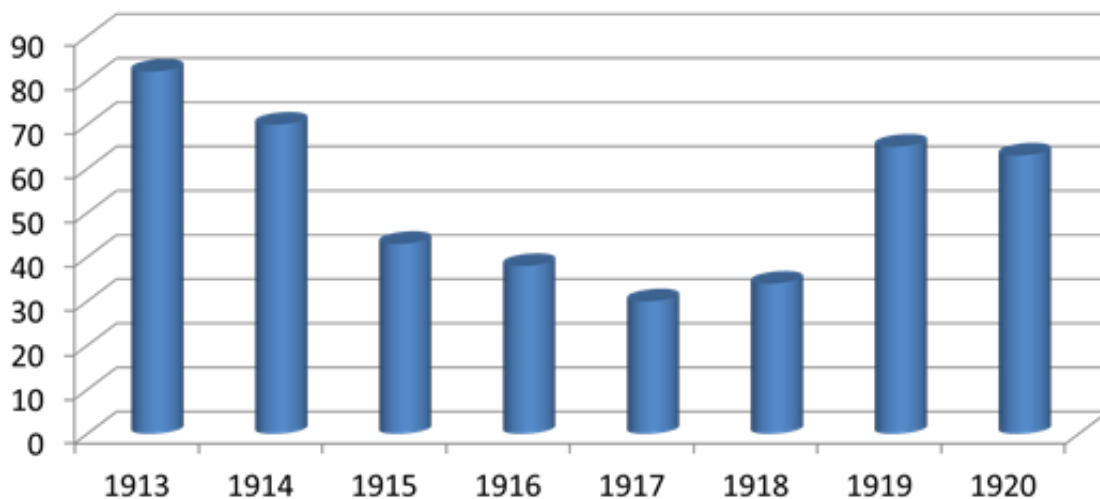
2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

ellátást.⁵⁷ A háború éveiben tehát minden korosztály magatartásában óriási változás állt be, jelentős fordulat történt a „boldog békeévekben” megszokottól.

A világháború társadalmi hatásainak vizsgálatakor szükséges szólnunk a születésszám, a halálozások számának, és a házasságkötések számának alakulásáról. Ennek legértékesebb forrásai a község állami anyakönyveinek másodpéldányai. Először vizsgáljuk meg a születések számának éves alakulását.

A születésszám alakulása 1913-1920 között



Az ehhez kapcsolódó diagramot vizsgálva szembetűnik, hogy a születések száma hatalmasat zuhant. 1915-ben 39%-os csökkenést figyelhetünk meg az 1914-es születésszámhoz képest, tehát a születések száma több mint harmadára esett vissza. 1917-ben már csak 30 gyermek látott napvilágot Romhányban, ami az 1914-es születésszámhoz képest 57%-os zuhanást jelent, tehát több mint a felére csökkent. 1918-ban egy nagyon csekély mértékű növekedést figyelhetünk meg, 4 gyermekkel született több ebben az évben, mint 1917-ben. Az igazi növekedést 1919. évben láthatjuk, ekkor 65 gyermek született a faluban. Tehát a születések száma 1919-ben 1917-hez képest 117%-kal növekedett. Hasonló arányt figyelhetünk meg az

⁵⁷ Forrás: A Romhányi Római Katolikus Plébánia Historia Domusa, II. kötet, 1845-1997.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI

FOLÓYÓIRAT

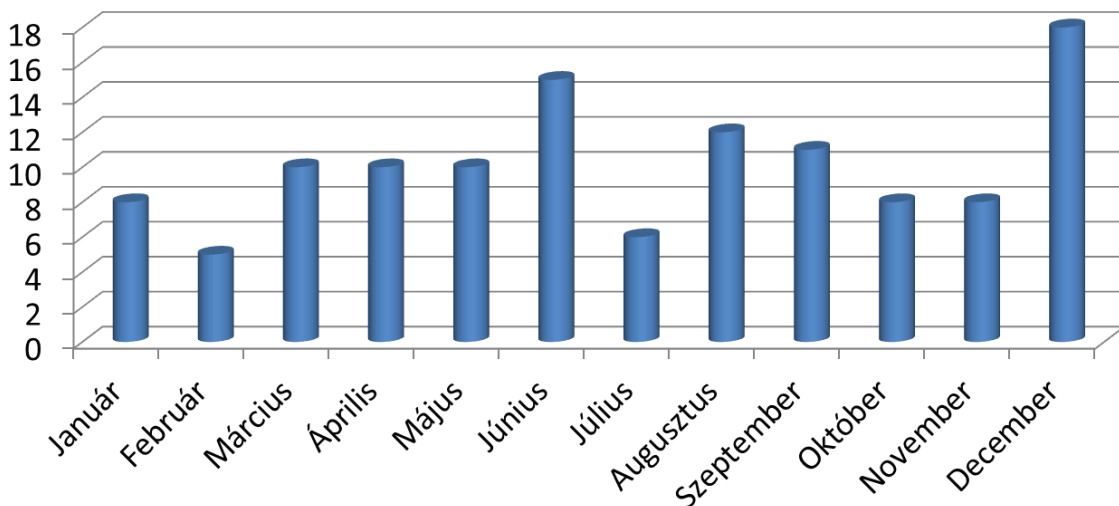
2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

1920-as születéseknél is. Érdekes viszont, hogy sem az 1919-es, sem pedig az 1920-as születésszám nem érte el az 1914-es szintet.⁵⁸

Mindenképpen érdemes megvizsgálnunk a háborús években történt születések havi megoszlását. Itt fontos megjegyeznünk, hogy az I. világháború időszakában a születésszám alakulásának vizsgálatakor kezdőpontként nem 1914 augusztusát kell figyelembe vennünk, hanem 1915 májusát. Ennek oka pedig az, hogy az 1915 áprilisáig született gyermekek 1914 augusztusa előtt fogantak, tehát őket még a háború előtti gyermekekhez kell sorolnunk. A végpontnál is hasonló a helyzet, ugyanis itt nem 1918 novembere a végpont, amikor a háború véget ért, hanem ehhez számított 9 hónap, tehát 1919 júliusa. 1915 májusa és 1919 júliusa

A születésszám havi megoszlása 1915 májusa és 1919 júliusa között



között összesen 148 gyermek született Romhányban, melyből 1 gyermek halva született. Hogy ez a születésszám hogyan oszlott el az egyes hónapok között, azt az ezzel kapcsolatos diagram kiválóan mutatja, láthatjuk milyen óriási különbségek, aránytalanságok vannak az egyes hónapok között.

A diagramról egyértelműen leolvasható, hogy a világháború gyermekei zömében december, illetve június hónapokban születtek. A legkevesebb születés viszont a február és július hónapokban történt. Arra, hogy miért éppen decemberben és júniusban született a legtöbb

⁵⁸ Nógrád Megyei Levéltár Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

gyermek, a következő magyarázatot adhatjuk. Mivel a község, és egyben az ország lakossága főként mezőgazdasági munkából élt, ezért a katonák egy részét a vetési és a betakarítási munkák idejére szabadságolták. Ez az időszak március és szeptember hónapok lehettek, és ez okozhatta a decemberi és júniusi születésszám kiemelkedését. A világháború éveiben voltak olyan hónapok is, amikor egyáltalán nem történt gyermekszülés. Ilyen volt például 1915 májusa, 1916 szeptembere és októbere, 1917 februárja és júniusa, 1918 novembere és 1919 júniusa.⁵⁹

Szükséges figyelmet fordítanunk arra is, hogy a háborús években hány család hány gyermeket vállalt, és ezek a családok milyen társadalmi helyzetben voltak. A születési anyakönyveket vizsgálva megállapítható, hogy 1915 májusa és 1919 júliusa között 124 család vállalt gyermeket. A gyermeket vállaló családok 82%-a a háború időszakában csak egy gyermeket, 16%-a két gyermeket, 2%-a pedig három gyermeket vállalt, ami mintegy 2 családot jelentett. A vizsgált időszakban 2 ikerpár született Romhányban, mely közül az egyik pár gyermekkorban meghalt, a másik pár viszont megérte a felnőtt kort. A születendő gyermekek nemét vizsgálva 50-50%-os arányt állapítatunk meg, ami eltér attól az országos statisztikától, miszerint a háborúk idején több fiúgyermek születik, mint leány. Romhányra ez azért sem volt igaz, mert a háború előtti és a háború utáni években született gyermekeknél fiútöbbség volt jellemző, a világháború éveiben lecsökkent a születendő fiúk száma, a nemek aránya pedig kiegyenlítődött.⁶⁰

Fontos számba vennünk, hogy a világháború időszakában gyermeket vállaló családok milyen polgári állásúak voltak. Mivel az édesapa polgári állása változhatott, ezért a világháború időszakában vállal első gyermek születésénél aktuális polgári állást vettük figyelembe.

⁵⁹ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a

⁶⁰ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a

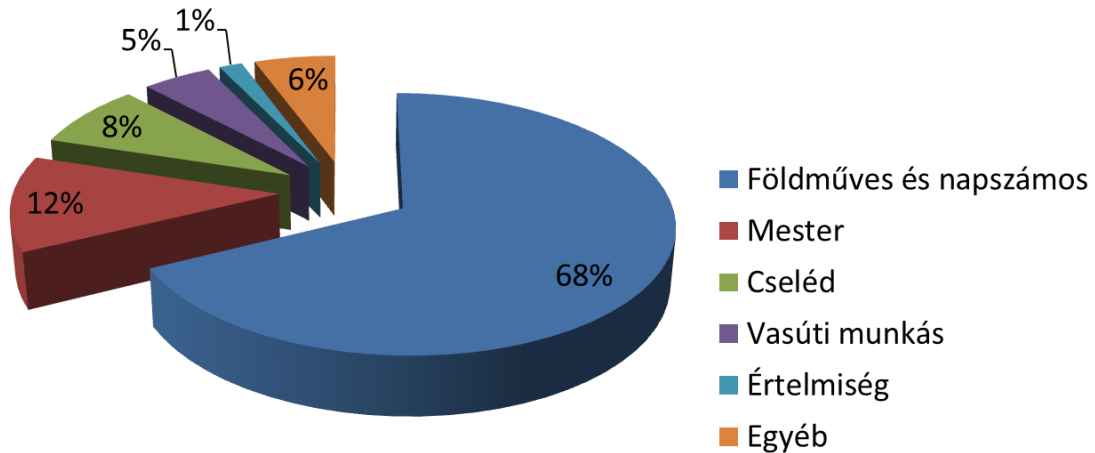


LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

A gyermeket vállaló családok polgári állása 1915 májusa és 1919 júliusa között



A családok polgári állását szemléltető diagramon látható, hogy a gyermeket vállaló családok zöme – 68%-a – földműves-napszámos volt. Mesteremberek családjai közül csak jóval kevesebben vállaltak gyermeket, arányuk 12% volt. Legkisebb mértékben az értelmiségiek családjai vállaltak gyermeket, összesen 2 ilyen család volt Romhányban. Az egyik Hartl György tanító családja, a másik pedig Potoczky Gyula községi jegyző családja volt.⁶¹ Összességében véve megállapítható, hogy a háború okozta nehéz megélhetési viszonyok között a tanult, művelt emberek gyermekvállalási hajlandósága nagyon alacsony volt. Ezt a megállapítást erősíti a korszakunkban született gyermekek vallási megoszlása is, ugyanis izraelita családba csak 1, református családba csak 2, evangélikus családba pedig 7 gyermek született.⁶² Látható itt is, hogy a műveltebb izraelita családok alig vállaltak gyermeket ebben az időszakban, s ez az egy izraelita gyermek is a háború utolsó hónapjaiban fogant.

A gyermekvállalás vizsgálatánál szükséges még szólnunk a házasságon kívüli, vagy más néven törvénytelen születésekről is. 1915 májusa és 1919 júliusa között összesen 6 törvénytelen gyermek született Romhányban, ami az összes szültségnek 4 %-a, tehát csekély mértékű. A házasságon kívül született gyermekek közül 3-at utólagos házasságkötéssel

⁶¹ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a

⁶² NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

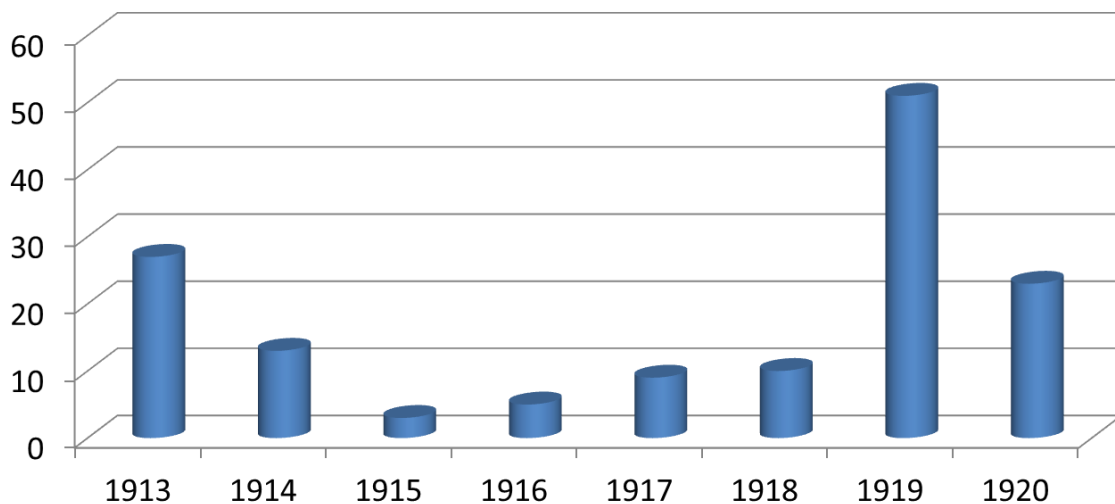
2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

törvényesítettek, 3 pedig törvénytelen maradt.⁶³ Az utólagosan törvényesített gyermekeknél számolnunk kell azzal az eshetőséggel is, hogy az apa a fronton harcolt, tehát nem volt módja a várandós anyát a gyermek megszületése előtt feleségül venni.

A születésszám alakulásának megvizsgálása után térjünk át a házasságszám alakulásának tárgyalására. A házassági anyakönyveket tanulmányozva megtudjuk, hogy az I. világháború alatt a házassági hajlandóság erősen lecsökkent. A háború kitörésétől, tehát 1914. július 28-tól az Osztrák-magyar Monarchia fegyverletételéig, vagyis 1918. november 3-ig összesen 23 házasság kötött Romhányban. Tehát a háború 4 éve és 3 hónapja alatt kötött összes házasság száma nem érte el az 1913-ban kötött házasságok számát sem.

A házasságszám alakulása 1913-1920 között



A diagramot vizsgálva láthatjuk, hogy 1914-ben a házasságszám az 1913. évnek mintegy felére csökkent, a mélypontot pedig 1915-ben érte el, ekkor mintegy 3 házasság kötött. Ugyanakkor érdekes az is, hogy a háború kitörése után 1914-ben csak egyetlen házasság kötött, az is augusztus elején, holott a korábbi években a házassági csúcs mindig az október-november hónapokban volt. Az 1914 augusztusában kötött házasság után 11 hónapon keresztül egyáltalán nem volt Romhányban házasságkötés, s 1915-ben is csak három. Lassú növekedés 1916-tól figyelhető meg, amikor 5-en, 1917-ben 9-en, 1918-ban pedig 10-en

⁶³ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

házasodtak. A házasságkötések havi megoszlása azonban továbbra sem állt vissza a háború előtti időszakban megszokotthoz, csupán 1918-ban figyelhetünk meg egy igen csekély őszi túlsúlyt.⁶⁴ A háború időszakában az igen alacsony házassági hajlandóságot maga az állam is igyekezett serkenteni. 1916-ban két rendelet is napvilágot látott annak érdekében, hogy a hadiszolgálatot teljesítő katonák házasságkötését megkönnyítsék. A 3.983/1916. M.E. sz. rendelet lehetőséget biztosított arra, hogy a házasságot kihirdetés nélkül, vagy a kihirdetés alól való felmentő határozat nélkül is meg lehetett kötni, illetve azt is lehetővé tette, hogy a házasuló felek lakóhelyüktől eltérő helyen keljenek egybe. Ugyancsak a házasság megkönnyítését szolgálta a 3.984/1916. M.E. sz. rendelet, amely a hadifoglyok számára meghatalmazott útján biztosított lehetőséget az egybekelésre.⁶⁵ Romhányban azonban senki nem élt ezen rendeletek által megkönnyített házasságkötési lehetőséggel.

A romhányi házasságkötések vizsgálatánál maradv, külön figyelmet kell szentelnünk a háború utáni házasságszám alakulására. A diagramot vizsgálva láthatjuk, hogy 1919-ben ugrásszerűen megnőtt a házasulók száma, összesen 51 pár kötött házasságot ebben az évben, ami az 1913-as házasságszámhoz képest 89%-os növekedést mutat. Az ugrásszerű növekedés oka kétségtelenül az volt, hogy a frontról hazatérő katonák jelentős része 1919-ben házasodott, valamint a hősi halottak újránházaló özvegyeinek egy része is ekkor házasodott. Az 1919-ben házasuló vőlegények 51%-a az 1893-1896. évben született, tehát egyértelmű, hogy a hadiszolgálat teljesítése gátolta a megfelelő időben történő házasságkötésüket, s ez okozta az 1919-es házasságszám-növekedést. Érdekes ugyanakkor a 1919-ben történt házasságkötések havi megoszlása is, hiszen a korábbi szokásoktól eltérően a legtöbben májusban, illetve októberben, majd pedig februárban, júniusban és novemberben házasodtak. Az 1920-as házasságszám – mint ahogy a diagramról is leolvasható – már megközelíti az 1913-ban kötött házasságok számát.⁶⁶ Összességében véve elmondhatjuk, hogy a háború okozta házasságkötési depresszió 1919. évben pótlódott, majd 1920-ra a házasságkötések száma visszaállt a normális, megszokott szintre.

⁶⁴ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a

⁶⁵ Forrás: <http://www3.arcanum.hu/rendtar>, 2014. augusztus 30.

⁶⁶ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a



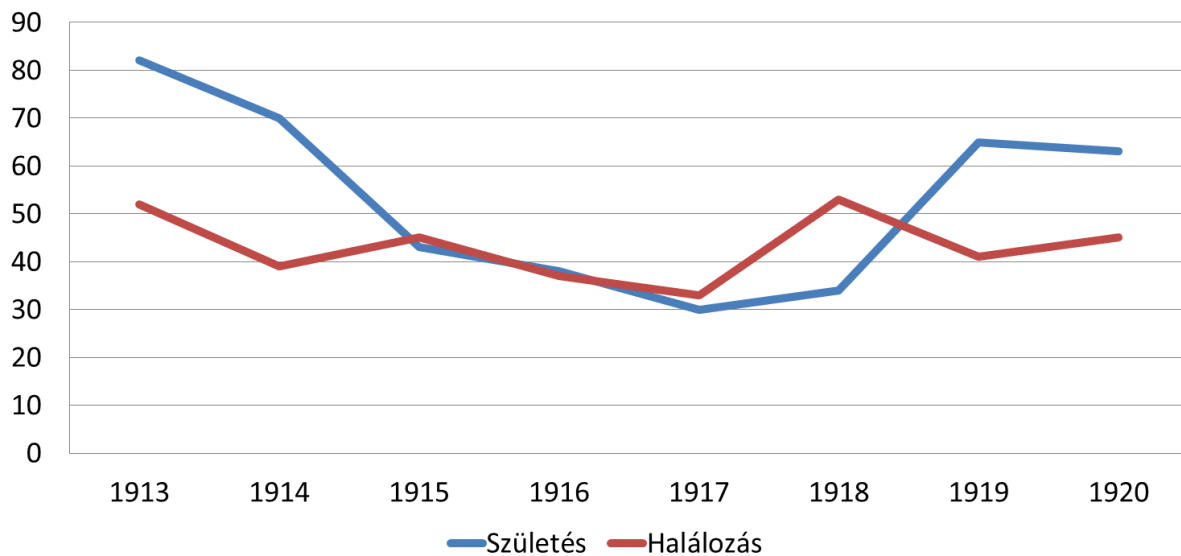
LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

Az anyakönyvek lehetővé teszik számunkra, hogy korszakunkban vizsgálni tudjuk a halálozások arányának változását, az egyes generációkon belüli halandóság mértékét, valamint a leggyakoribb halálokokat is. Ezáltal képet kaphatunk a község közegészségügyi helyzetéről. A 1914 augusztusa és 1920 között összesen 263 haláleset történt a faluban, ebbe azonban nem számítottam bele a frontokon elesett hősi halottainkat. Velük a későbbiekben részletesen foglalkozom. A vizsgálat végpontjaként azért választottam az 1920-as évet, mert noha a háború 1918 novemberében véget ért, viszont a hatásait még a későbbiekben is érezni lehetett. Hogy a halálozások aránya miként alakult, és hogyan viszonyult ez a születések számához, azt a következő diagram nagyszerűen szemlélteti.

**A születések és halálozások aránya
1913-1920 között**



Láthatjuk, hogy az 1913-1914-es években még jelentős különbség van a születések és a halálozások száma között, a születéseké egyértelműen magasabb volt. 1915-ben, a háború első teljes évében azonban fordulat következett be, a halálozások száma kis mértékben ugyan, de meghaladta a születéseket. 1916-ban 1-gyel több születés történt, mint haláleset, majd 1917-ben a halálozás aránya ismét növekedett, 1918-ban az arányok egyértelműen eltávolodtak egymástól, a halálozások száma jóval magasabb lett. Ennek okát később még



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

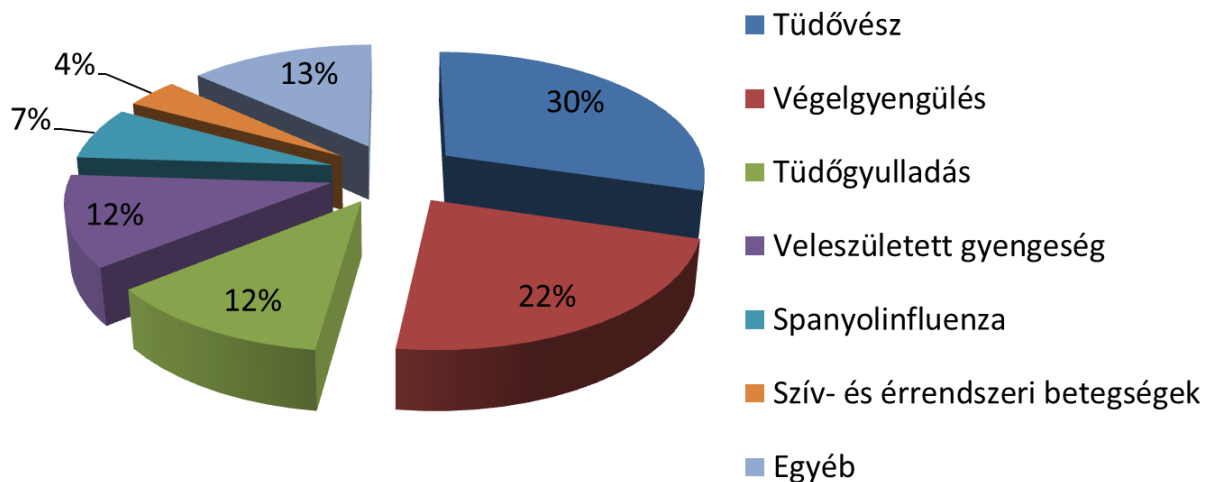
2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

tárgyalni fogjuk. A háború utáni első teljes békeévben, 1919-ben újabb fordulat történt, a születések száma meghaladta a halálozásokét, s nagyjából megközelítette az 1914-es arányt.⁶⁷

A halálozások vizsgálatánál okvetlenül figyelmet kell fordítanunk a halálokokra. A leggyakoribb halálokokat szemléltető diagramon egyértelműen látszik, hogy ebben az időben a vezető halálok a tüdővész volt, másik nevén tuberkulózis.

A leggyakoribb halálozási okok 1914 augusztusa és 1920 között



Az 1914 augusztusától 1920-ig terjedő időszakban a Romhányban elhunyt emberek 30%-ának, tehát közel harmadának halálát ez a betegség okozta, melynek részletes tárgyalásával a későbbiekben még szólni kell. Az aggkori véglgyengülést követő leggyakoribb haláloknak a tüdőgyulladást tekinthetjük, mely a halálesetek 12%-áért felelős.⁶⁸ Kiváltó okának a szegénységet, a nyomort tekinthetjük. Az egészségtelen lakáskörülmények, a szűk, nyirkos falú lakások a tüdőgyulladást okozó baktériumok, vírusok melegágyai voltak. Mivel a lakásokban lévő 1-2 szobában összezsúfolódva éltek a családtagok, így nagy volt a fertőzés terjedésének eshetősége, s ennek volt köszönhető, hogy a tüdőgyulladás a vezető halálokok egyike lett.

⁶⁷ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a

⁶⁸ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

A veleszületett gyengeség alatt a csecsemőhalandóságot értjük, ugyanis sok esetben nem tudták megállapítani, hogy az adott csecsemő halálát konkrétan mi okozta, ezért a gyermek gyengeségéből, fejletlenségéből kiindulva a veleszületett gyengeséget tekintették az elhalálozást kiváltó oknak. Itt szükséges kitérnünk a vizsgált korszakra jellemző gyermekhalandóság mértékére. Az 1914 augusztusától 1920-ig terjedő időszakban a 18 év alattiak körében a halálozási ráta 41%-os volt. A legtöbb, 18 éven aluliak körében történt haláleset 1918-ban, majd ezt követően az 1915. évben következett be. Érdekes viszont, hogy a vizsgált időszakban a 18 éven alul elhunytak körében nem szerepelnek a gyermekkori járványos betegségek, úgymint a himlő, a vörheny, vagy a skarlát, de a torokgyík sem.⁶⁹

A világháború hatásaként tekinthetünk viszont egy addig ismeretlennek számító, veszedelmes járvány megjelenésére, amely a spanyolnátha elnevezést kapta. A vírus fertőzőképességét mutatja az a tény is, hogy a világ akkori lakosságának kb. 20%-át fertőzte meg, és nagyságrendileg 20-50 millió ember életét oltotta ki. Egyes feltételezések szerint több áldozatot követelt, mint maga a világháború, melyben kb. 8,5 millió ember vesztette életét. Az addig ismeretlen vírust az amerikai katonák hurcolták be Európába 1918 tavaszán. Mivel a hadat viselő országokban a híreket a cenzúrázták, a járványról az első értesülések a semleges Spanyolországból érkezhettek. Ezért is kapta a spanyolnátha, vagy spanyolinfluenza elnevezést. A vírus 1918 őszén ismét felbukkant óriási áldozatokat követelve a világháborútól egyébként is meggyötört, nyomorban élő emberek körében.⁷⁰ Romhányban az első spanyolnáthás haláleset 1918. október 7-én történt, és 1919. január 30-ig összesen 18 ember halálát követelte, ami az 1914 augusztusától 1920-ig történt halálesetek 7%-át jelentette. A vírus a legtöbb halálos áldozatot a 18 éven aluli generációból, illetve a 25-64 év közötti generációból szedte, s az áldozatok 61%-a nő volt. Érdekes viszont, hogy a vírus az idősebb korosztályt elkerülte. A 65 éven felüli generációban mindössze 1 halálesetet okozott Romhányban.⁷¹ Arra, hogy miért a fiatalabb korosztályban tombolt legnagyobb mértékben a vírus, az lehet a magyarázat, hogy a fiatalabb generáció nem élvezett védeltséget a

⁶⁹ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a

⁷⁰ Forrás: <http://www.egeszsegtukor.hu/ferfitukor/influenzatortenelem-1resz-a-spanyolnatha.html>

Utolsó elérés: 2014. augusztus 30.

⁷¹ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

spanyolnátha vírusával szemben, hiszen korábban nem találkozott ehhez hasonló influenzavírussal, míg az idősebb generáció igen.⁷²

Mindenképpen szükséges részletesebben szólnunk a vizsgált időszak legragályosabb betegségéről, a tüdővészről. Mint ahogy már korábban említettem, az 1914 augusztusától 1920-ig terjedő időszakban vezető halálok volt, az elhalálozások 30%-át okozta. Legfőbb kiváltó okai a szegénység és a nyomor miatti egészségtelen lakás-, higiéniés- és táplálkozási körülmények voltak, melyek legyengítették az emberek szervezetét. Ezáltal a gümőkór könnyedén megtámadhatta. Mivel cseppfertőzéssel terjedt, köpet és köhögés útján sokszor egész családokat megfertőzött, de a nem megfelelően kezelt tej fogyasztása is terjesztette a kórt. Különösen nehezítette a helyzetet, hogy gyógyítani nem tudták, ekkoriban még védőoltás sem létezett ellene.⁷³ Megvizsgálva a tüdővész egyes generációkban való jelenlétét szemléltető diagramot, megállapíthatjuk, hogy minden korosztályból szedett áldozatokat, kisebb-nagyobb mértékben, de leginkább a 25-64 év közöttieket tizedelte, akik erejük teljében voltak. Mivel a tuberkulózisos betegek jelentős hányada a tüdő pusztulása miatt munkaképtelenné vált, ami komoly munkaszervezési, jövedelemszerzési gondokat idézett elő. A diagramról leolvasható, hogy Romhányban a világháború első teljes évében, 1915-ben ugrásszerűen megnőtt a tuberkulózisos halálesetek száma, több mint kétszer annyi áldozatot szedett a kór, mint 1914-ben. Legnagyobb mértékben a 18 éven aluli, illetve a 25-64 év közötti korosztályt sújtotta, ugyanakkor viszont a 64 év fölötti generációt egyáltalán nem.

⁷² Forrás: http://index.hu/tudomany/egeszseg/2014/04/29/megoldottak_a_spanyol_natha_rejtelyet/
Utolsó elérés: 2014. augusztus 30.

⁷³ Csesznokné Kukucska Katalin: A „magyar halál” (tüdőgümőkór) kritikus szakasza Heves vármegyében (1895–1906). Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series: De Rebus Societatis 2006. (XXXIII), 167-176.o.

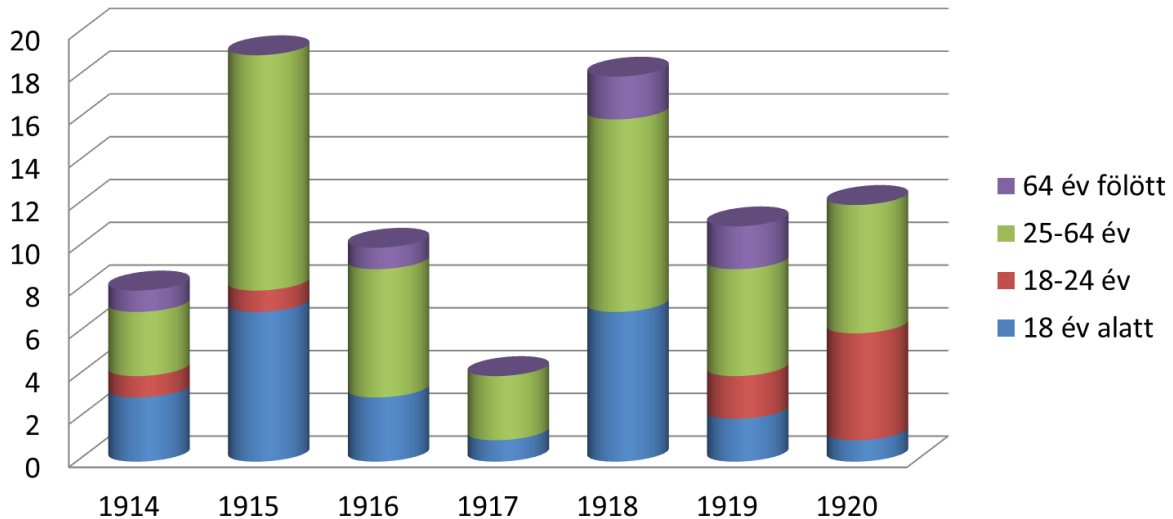


LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

A tüdővész, mint vezető halálok megoszlása az egyes generációkban



Az ezt követő években jelentősen visszaesett a gümőkóros halálesetek száma. A háború utolsó évében, 1918-ban ismét kiugróan magas lett a tüdővész halálozások száma. Ennek okaként a már 4. éve tomboló világháború okozta nyomort, a rossz higiénés viszonyokat nevezhetjük meg. A legtöbb áldozatot ismét a 18 éven aluli, valamint a 25-64 év közötti korosztályból szedte, de ezúttal nem kímélte az idős korosztályt sem. A háború utáni rendezés éveiben valamelyest lecsökkent az aránya, viszont változás következett be több szempontból is. Egyrészt a 18 éven aluli generációban lecsökkent a gümőkórban elhunytak száma, másrészt viszont a 18-24 év közöttiben növekedett. Ez azért is szembevetendő, mert az előző években ezt a generációt szinte teljes egészében elkerülte a kór. 1914-ben és 1915-ben is csak 1-1 embert ölt meg ebből a generációból. Arra, hogy 1919-1920. években miért növekedett meg ennyire a tbc-s halálesetek száma a 18-24 év közötti generációkban azt a magyarázatot adhatjuk, hogy a frontokon megfertőződött, hazatért katonák halálesetéről lehet szó, hiszen az elhunytak többsége férfi volt.⁷⁴

A falu lakosságára vonatkozóan megállapíthatjuk, hogy az 1914 augusztusától 1920-ig terjedő időszakban a halálokok között a tüdővést, tüdőgyulladást és a spanyolnáthát leszámítva csak

⁷⁴ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

kis mértékben szerepeltek a fertőző betegségek. Csupán 1-2 olyan haláleset volt korszakunkban, amelyet hastífusz, lépfene vagy más néven anthrax, a gyermekek körében pedig szamárköhögés okozott. Ugyancsak kevés volt a daganatos megbetegedések okozta halálesetek száma is, mindössze 3 ilyen eset történt.⁷⁵

Miközben a Romhányban maradt nép között ilyen állapotok uralkodtak a világháború időszakában, addig a frontokon küzdő romhányi katonák sem nélkülözték a bajokat. A nagy mozgósításkor, 1914 augusztusában a 42 éves korosztályig hívták be a katonákat Nógrád megyéből.⁷⁶ Később számos újraszorozásra került sor; még 1914-ben újraszorozták a 24 és 36 éveseket, 1915-ben a 42-50 éveseket, valamint az 1865-1897 között születetteket.⁷⁷ Ezek alól tehát Romhány sem képezhetett kivételt. A besorozott katonák többsége a 16. honvéd gyalogezredhez és népfelkelőezredhez, illetve az egri 60. gyalogezredhez került.⁷⁸ Arról, hogy Romhányból pontosan hány katonát soroztak be, eltérő adataink vannak. Szabó István szerint 212 férfi vonult hadba az I. világháború idején, Chobot Ferenc plébános viszont majdnem 300 férfiról ír. Eltérő adataink vannak arról is, hogy hány romhányi katona halt hősi halált a háborúban.⁷⁹ Az 1922-ben a hősi halottak tiszteletére állított emlékmű tanúsága szerint 69 áldozatot követelt a háború, ugyanennyi hősi halottat tart számon a köztudat is. Szabó István munkájában viszont 68 áldozatról szól.⁸¹ A község halotti anyakönyvi bejegyzéseit átvizsgálva viszont újabb eltéréseket tapasztalhatunk a hősi halottak számának terén. Számos áldozat halálesetét nem jegyezték be az anyakönyvekbe, így ezekben csak 57 hősi halottnak találjuk nyomát.⁸² Ebből az 57 halottból viszont 9-et nem rögzítettek a hősi emlékművön. Éppen az itt tapasztalható következetlenség miatt annak érdekében, hogy minél pontosabb képet kaphassunk a háború által követelt halálos áldozatok számáról, összeegyeztettem az anyakönyvi bejegyzésekben szereplő neveket a hősi emlékművön szereplő nevekkal, és arra a

⁷⁵ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a

⁷⁶ Horváth István – Szabó Béla: Nógrád megye története II. 1849-1919. Nógrád Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága, Salgótarján, é.n. 197. o.

⁷⁷ Uo.: 202. o.

⁷⁸ Uo.: 197. o.

⁷⁹ Szabó István: i.m. 80. o.

⁸⁰ Forrás: A Romhányi Római Katolikus Plébánia Historia Domusa, II. kötet, 1845-1997.

⁸¹ Szabó István: i.m. 80. o.

⁸² NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a



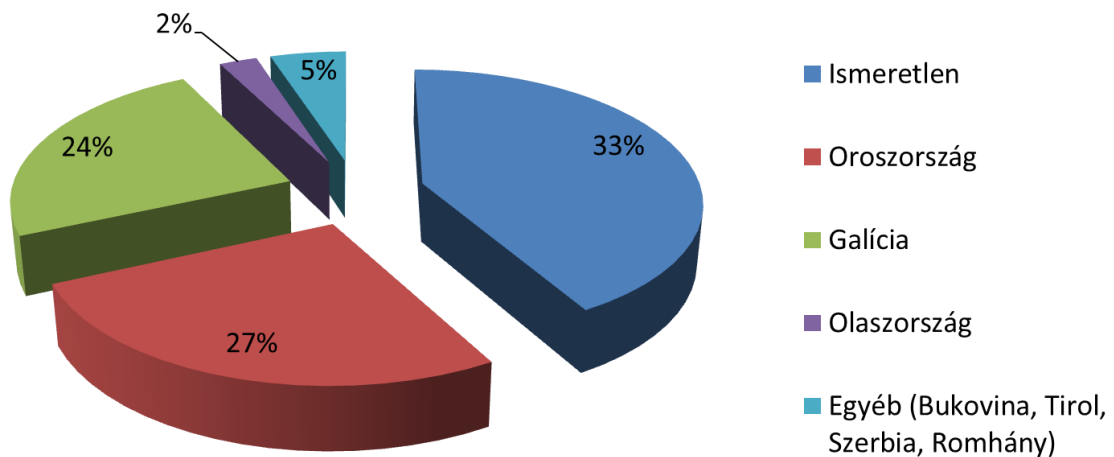
LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

megállapításra jutottam, hogy a köztudatban forgó 69 áldozat helyett valójában 79-en áldozták életüket a nagy háborúban. Arról, hogy hol estek el a romhányi katonák, csak részlegesen maradtak fenn adataink. Ennek oka, hogy a hősi halottak egy részét, különösen akik hadifogságban haltak meg, a bíróság 1917. december 31, illetve 1920. december 31. dátummal holttá nyilvánította, viszont az anyakönyvben a haláleset helyét és idejét ismeretlennek jelölték. Az adatok konkretizálása kapcsán csak az elesett és sebesült katonák katonjai nyújthatnak további segítséget.⁸³

A hősi halottak elhalálzásának helye



A hősi halottak halálesetének helyét szemléltető diagramról kiderül számunkra, hogy a legtöbb romhányi katona Oroszországban halálozott el, részint a harctéren, részint mint hadifogoly. Arányuk az összes elesett katona 27%-a, vagyis több mint a negyede. Számos romhányi katonát hurcoltak el orosz hadifogolyként Közép-Ázsiába; például Szamarkandba, Taskentbe, Orenburgba, illetve Hudzsandba. Sokan közülük sohasem térhettek haza. A diagramot tovább vizsgálva láthatjuk, hogy Oroszországot követően Galíciában – a mai Lengyelország déli és Ukrajna nyugati részén – estek el a legtöbben, ők az összes hősi halott 24%-át tették ki. Galícián belül ilyen helyek voltak például Przemysl, Kujdanow, Gorlice, Krakkó, Dehova, Krosnó, Komarow és még hosszan lehetne folytatni a sort. Przemysl

⁸³ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI

FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

ostromáról Chobot Ferenc plébános a következőképpen tesz említést a Historia Domusban: „Kivált Przemysl eleste (1915. március 24.) okozott nagy siralmat, mert ezen vidékről bevonult katonák és munkások jelentékeny része a várban volt és így orosz fogságba esett.”⁸⁴

A diagram tanúsága szerint az olasz harctéren viszont csak kevés romhányi katona esett el, holott Romhányból is harcoltak az olasz fronton katonák. Példának okáért ilyen volt a piavei-csata. Érdekes ugyanakkor, hogy volt olyan hősi halott is, aki tüdővészben szenvedett, és a betegség házi gyógykezelésére kapott a katonaságtól szabadságot. Ő a szabadság ideje alatt Romhányban hunyt el.⁸⁵ Az anyakönyvi bejegyzések árulkodnak számunkra arról is, hogy a

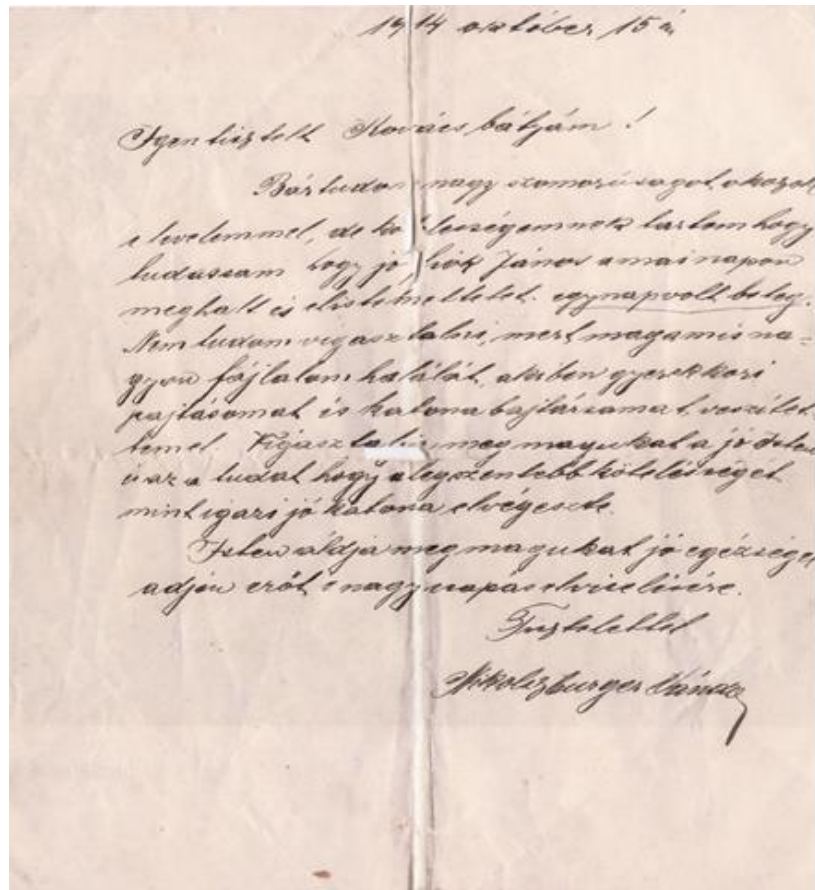
haditáborokban, illetve hadifogolytáborokban

milyen embertelen körülmények uralkodhattak.

Több romhányi katona halt meg ragályos betegségek következtében, úgymint vérhasban, hastífuszban, de volt köztük kolerás haláleset is.⁸⁶

A családfőt a háborúban elvesztő családok igen nehéz helyzetbe kerültek, főleg azok a családok, ahol sok gyermek maradt árván. Az anyakönyvi bejegyzések

lehetővé teszik számunkra, hogy nagyságrendileg



1. kép: 1914.10.15-én kelt levél, melyben egy katona értesíti bajtársának családját fiuk elestéről

Forrás: Romhány Község Önkormányzata Integrált Közművelődési Könyvtára

⁸⁴ Forrás: A Romhányi Római Katolikus Plébánia Historia Domusa, II. kötet, 1845-1997.

⁸⁵ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a

⁸⁶ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

megállapítsuk, hány gyermek jutott hadiárvaságra. Mivel egy adott család más településen is vállalhatott gyermeket, ezért célszerűbbnek tartottam a csak Romhányban született gyermekeket figyelembe venni, hogy közülük hányan lettek hadiárvák. Az eredmény elszomorító, ugyanis nagyságrendileg 77 romhányi születésű kiskorú gyermek vesztette el édesapját a háborúban. Az özvegyen maradt asszonyoknak 2 lehetőségük volt; vagy újraraházasodtak, vagy pedig saját maguk tartották el a gyermekeket. A romhányi 53 hadiözvegy közül 30-an nem mentek újra férjhez, 16-an újraraházasodtak 1919-1928 között, 2 asszony még a férjük előtt elhalálozott, 5 asszony további sorsáról pedig nincs tudomásunk.⁸⁷ A hadiözvegyek és hadiárvák pontos számának megállapításához a hadigondozási iratok részletes átvizsgálása szükséges. A hadiözvegyek és hadiárvák helyzetén az állam is igyekezett enyhíteni, az őket megillető szociális juttatásokat az 1887. évi XX. törvénycikk, valamint annak 1891-ben, 1896-ban és 1907-ben végrehajtott módosításai szabályozták. A törvénycikk rangosztályokba sorolva szabályozta a hadiözvegyeket megillető nyugdíjak összegét. Szabályozta ugyanakkor a rangosztályba nem sorolt havidíjas katonák özvegyét megillető ellátást is, mégpedig úgy, hogy az özvegynek a férj ellátmányának harmada jár. A törvénycikk szólt arról is, hogy amennyiben a férj ténylegesen a csatatéren esett el, akkor a mindenkori ellátások 50%-kal megemelkednek. A törvénycikk értelmében az özvegyek a gyermekeik ellátására nevelési járulékot kaptak, amelynek összege az özvegyi nyugdíj egyötöd részének felelt meg gyermekenként, viszont 5 gyermeknél több esetén is maximum az özvegyi nyugdíj összegével egyező összeg lehetett. Amennyiben az özvegy elhalálozott, a hátrahagyott gyermekeket ezután is megillette egy ellátás, melyet árvajáruléknak neveztek és összege az özvegyi nyugdíj felének felelt meg. A legénységi állományba tartozó katonák özvegyeit szintén megillette az özvegyi nyugdíj, melynek összege az 1887. évi XX. tc. 23. §-ában megszabott összeg plusz 50% volt. A legénységi katonák özvegyei az árván maradt gyermekek után is kaptak nevelési járulékot, melynek összege évi 48 koronát tett ki. A nevelési járulékok és az özvegyi nyugdíj együttes összege azonban nem haladhatta meg az évi 540 koronát.⁸⁸

⁸⁷ NML Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a

⁸⁸ Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6955> Utolsó elérés: 2014. augusztus 31.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

Összességében véve láthatjuk, hogy az első világháború minden területen jelentős károkat hagyott maga mögött. 1918 őszére az egész ország lakossága – beleértve Romhány lakosságát is – teljesen nyomorba dőlt. A folyamatos sorozások jelentősen megtizedelték a férfitlakosságot, a hazatért katonák közül többen hadirokkantak lettek, mely sok esetben együtt járt a munkaképtelenséggel. Az állandó rekvirálások megfosztották az embereket a javaiktól és értékeiktől. Az egyre nagyobb mértékű infláció és az elhúzódó háború miatt fokozatosan nőtt az elégedetlenség és a békevágy. Az emberek mentalitásában alapvető változások következtek be, mely túlnyomórészt a nagy háborúnak volt köszönhető. Ilyen volt többek között az elfásultság, az érzéketlenség, melyről Chobot Ferenc a következőképpen ír: „Bizonyítom azzal, hogy az ide hazatért néhány száz katona közül egyetlenegy akadt, aki eljött hozzám megköszönni, hogy híreket kapott családjáról. [...] Mit lehet az ilyen lelkiületű néppel kezdeni, amelyben megtorpant a vallásos hit, megdőlt a tekintély, megszűnt a hazafias érzés, a kötelességtudás, ingadozott a becsület.”⁸⁹ A háború várva várt végét azonban a rég áhított nyugalommal szemben további zűrzavaros évek követték, melynek tárgyalása már nem illeszkedik jelen tanulmány tematikus keretei közé.

⁸⁹ Forrás: A Romhányi Római Katolikus Plébánia Historia Domusa, II. kötet, 1845-1997.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

Felhasznált források és irodalom

CSESZNOKNÉ KUKUCSKA Katalin: *A „magyar halál” (tüdőgümőkór) kritikus szakasza Heves vármegyében (1895–1906)*. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series: De Rebus Societatis 2006. (XXXIII)

HORVÁTH István – SZABÓ Béla: *Nógrád megye története II. 1849-1919*. Nógrád Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága, Salgótarján, é.n.

SZABÓ István: *Romhány története*. Nagyközségi Közös Tanács, Romhány, 1988.

A Romhányi Római Katolikus Plébánia Historia Domusa, II. kötet, 1845-1997.

Nógrád Megyei Levéltár Romhány község állami anyakönyvi másodpéldányai 1913–1920. XXXIII-1 a

Nógrád Megyei Levéltár Romhány község képviselő-testületi jegyzőkönyvei 1910-1918. V-302.

<http://www.1000ev.hu>

<http://www3.arcanum.hu/rendtar>

<http://www.egeszsegtukor.hu/ferfitukor/influenzatortenelem-1resz-a-spanyolnatha.html>

http://index.hu/tudomany/egeszseg/2014/04/29/megoldottak_a_spanyol_natha_rejtelyet/



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

ISMERTETŐK

Gortva János: Képeslapok és fotók a 20. századi Egerről

A honismereti mozgalom szempontjából minden helyi vállalkozás rendkívül fontos az egész országban. Ez indokolja, hogy bár lapunk alapvetően Nógrád megyei honismereti témákkal foglalkozik, teret adjunk más megyék és területek honismereti eredményeinek közléséhez is. Ilyen fontos eredmény a 2013 végén megjelent Képeslapok és fotók a 20. századi Egerről című kötet is. A szerkesztők vállalt célja, hogy a 2005-ben megjelent, hasonló témájú kötet folytatását adják közre. A mű alapjául Tóth László képeslapgyűjteménye szolgált, ezt egészítette ki Molnár István Géza fotográfus fotógyűjteménye. A gyűjteményekből való válogatást Kiss Péter, az Érseki Levéltár levéltárosa segítette. A lektorálás feladatait a Heves Megyei Honismereti Egyesület elnöke, dr. Nemes Lajos végezte el.

A mintegy 180 oldal terjedelmű, A/4-es méretben kiadott album igen igényes kivitelű munka, keménytáblás kötése időtálló darabbá teszi. A képeslapok egy része színes, igen jó minőségben nyomtatva, tehát az album lapozgatása valódi esztétikai élményt nyújt. A borító Garai Gábor munkája, egyszerű, letisztult képi világa már önmagában is utal a kiadvány tartalmára és jelentőségére is.

A szerkesztők a képeslapok közlésénél keverik a kronológiai és tematikus elveket. Ez részben érthető, de nem túl szerencsés. Kronológiai szempontból két nagy egységre osztják a képeslapgyűjteményt, ezek pedig az 1948 előtti, illetve az 1945 utáni képeslapok. Ez a kronológiai átfedés nehezen értelmezhető, szerencsésebb megoldás lett volna 1945-öt egységes korszakhatárként kezelni. Az 1948 előtt megjelent képeslapok esetében a tematikus osztályozást a következő csoportokban oldották meg: egyház; oktatás; kultúra; az egri vár és környéke; múltidéző séta Egerben; a gyógyfürdő és a bor, illetve a hóstyák és lakóik. Az 1945 utáni képeslapoknál két nagy téma köré csoportosították a képeket. Ezek a városképek és az emlékhelyek. Összességében 152 darab képeslapot mutat be a kötet, ezek mindegyikét hosszabb-rövidebb képleírással egészítette ki a gyűjtő, Tóth László.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

A kötet következő nagy egysége a Molnár István Géza munkáiból készült válogatás. Ebben 180 darab fotó kapott helyet. Ezek között utcaképeket, épületfotókat éppúgy találunk, mint építkezésekről, az egri vasútról vagy éppen politikai plakátokról készült felvételeket. A válogatás célja nyilvánvalóan az, hogy a 20. századi Eger hangulatát próbálja megidézni a fotók segítségével. A fotók valamivel több, mint 20 esztendőt fognak át, hiszen a hatvanas évek végétől egészen a rendszerváltás időszakáig villantanak fel emlékeket Eger múltjából. A képeslap, illetve fotógyűjteményt a gyűjtemény tulajdonosának rövid önéletrajza zárja, magát az albumot pedig egy rövid irodalomjegyzék.

A kötet igen kellemes olvasmány lehet az Eger történetével foglalkozó érdeklődőknek éppúgy, mint a turistáknak. Emellett ajánlható mindazoknak, akiket érdekel az aprónyomtatványok története és szívesen lapozgat helytörténeti jellegű kiadványokat, illetve történeti albumokat függetlenül attól, hogy melyik településhez kapcsolódik az adott mű.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

Gortva János: Képzeltbeli filmvetítés Szécsény városában.

Galcsik Zsolt: „*Szívélyes üdvözetemet küldöm Szécsényből...*”. *A régi Szécsény képes levelezőlapokon (1950–2013)* című művének ismertetése hálás feladat a recenzens számára, mert egy igényes és informatív kötetet tarthat kezében. Egy településről nagyon sokat elárul az, hogy mit szeretne megmutatni önmagából. Éppen ezért fontos vállalkozás az egyes településekhez kötődő képeslapok összegyűjtése és rendszerezése. Nem csak történelmi és helytörténelmi, de művészettörténelmi feladat is az ilyesmi, hiszen egy-egy képeslap és a rajta lévő fotó sok esetben fotóművészeti értékkel is bír.

Galcsik Zsolt, a Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltárának levéltárosa és Szécsény helytörténetének avatott ismerője ezért vállalkozott erre a feladatra. Saját személyes gyűjteményét felhasználva immár a második ilyen jellegű kötetet adta közre, ezzel hozzájárulva a honismeret eredményeinek gyarapodásához. A nemrégiben megjelent „*Szívélyes üdvözetemet küldöm Szécsényből...*”. *A régi Szécsény képes levelezőlapokon (1950-2013)* c. munkája a 2011-ben megjelent kötet folytatása, amelyben az 1899 és 1950 között kiadott képeslapokat dolgozta fel.

A szerző egy „filmvetítésre” hívja az olvasót, amelynek során megismerheti Szécsény mindennapjait és nevezetességeit a képeslapok segítségével. Ez a vetítés a szó legszorosabb értelmében vett időutazás, hiszen ahol csak lehetséges, részletes leírást kap az olvasó az adott lapról. Ezek a leírások bemutatják az ábrázolt helyszínt és nagyon hasznos adalékokkal szolgálnak a város történetével kapcsolatban. A kötet 120 darab képeslapot tartalmaz, döntő többségük esetében részletes leírásokkal, így meglehetősen gazdag információforrás az érdeklődők és kutatók számára egyaránt. Az ismertetőik rövidek, de nagyon informatívak, stílusuk olvasható és könnyed. Ezért a kötet akár a fiatalabb korosztályok számára is ajánlható, hiszen így élményszerűen ismerkednek meg egy település történetének kis metszetével és nem utolsósorban fejlődik az esztétikai érzékük is.

A kötet nyomdai kivitelezésére is az igényesség jellemző. Formailag egy vékony, csupán 54 A/4-es oldalból álló ragasztott papírkötésű kiadvánnyal állunk szemben. Ugyanakkor a felhasznált papír minősége méltó egy ilyen albumhoz. A kiadvány színes, így a színes képeslapok másai is tökéletesen láthatóak és élvezhetőek. Tipográfiai szempontból is



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

kellemes olvasmány a könyv, a szedéstükör szép, a választott betűtípus és betűméret megfelelő, így az album olvasása nem megterhelő.

A könyv végén a képeslapok részletes adatait bemutató táblázatot találunk. Ebből kiderül, hogy az adott képeslap mikor jelent meg és kinek a munkája. Ez egy nagyon értékes segédlet lehet a jövő kutatói számára, hiszen rekonstruálni lehet az utolsó hat évtized képeslapkiadásait. Fontos információt ad a szerző arról is, hogy az 1950-es évektől kezdődően – természetesen – alig létezett magánkiadású képeslap a rendszerváltásig. Ez pedig egyrészt hátrányosan befolyásolta a minőséget, másrészt a választékot illetve a változatosságot is.

Az ismertetett munka a szerző magánkiadásaként jelent meg, sajnos igen alacsony példányszámban. A mindössze 150 példányban kiadott mű ennek ellenére nagyon értékes és igényes munka. A szerző saját gyűjteményének elkészítésével is nagyon fontos munkát végzett, hiszen a gyűjtés és rendszerezés munkáját szakszerűen, levéltári tapasztalataira alapozva könnyen elvégezhette. Az album összeállítása és közreadása pedig nagyon fontos Nógrád megye honismereti mozgalmának előmozdítása szempontjából is. Különösen igaz ez annak fényében, hogy a szerző szinte kizárólag önerőből, magánkiadásaként volt kénytelen megjelentetni művét.



LAKÓHELYÜNK HONISMERETI FOLÓYÓIRAT

2014. (I. évfolyam) 1. szám

ISSN: 2064-8286

IMPRESSZUM

A folyóirat alapításának éve: 2014

A folyóirat profilja: Honismereti tudományos-ismeretterjesztő

ISSN: 2064-8286

Kiadja: Lakóhelyünk Történelmi Honismereti Egyesület, 2654 Romhány, Május 1. telep 1.

Felelős kiadó: Mészáros Ádám

Főszerkesztő: Mészáros Ádám

Elérhetőségek:

<http://folyoirat.lakohelyunkegyesulet.hu/>